

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
KRIMINĀLTIESISKO ZINĀTŅU KATEDRA

**SPECIĀLO ZINĀŠANU IZMANTOŠANA ZĀDZĪBU
IZMEKLĒŠANĀ**

BAKALaura DARBS

Autore: **Simona Apetri**

Studenta apliecības Nr.:sa14022

Darba vadītāja: Dr. iur. Elita Nīmande

Rīga 2017

Saturs

Anotācija.....	3
Annotation	4
Ievads.....	5
1. Speciālo zināšanu izpratne	7
2. Ekspertu speciālo zināšanu pielietošana zādzību izmeklēšanā	13
2.1. Ekspertu speciālās zināšanas pēdu konstatēšanā, izņemšanā	16
2.2. Ekspertu speciālās zināšanas pēdu izpētē	28
3. Speciālista, psihologa vai pedagoga, tulka un revidenta speciālo zināšanu pielietošana zādzību izmeklēšanā	36
Kopsavilkums	49
Izmantotās literatūras un juridisko aktu saraksts.....	51

Anotācija

Bakalaura darbs studiju programmā „Tiesību zinātnes” izstrādāts par tēmu „Speciālās zināšanas zādzību izmeklēšanā”. Darbs sastāv no ievada, trijām nodaļām, no kurām otrajai nodaļai ir divas apakšnodaļas, un kopsavilkuma.

Speciālās zināšanas ir no juridiskajām zināšanām atsevišķi pastāvošas, tās ir zināšanas, kādā nozarē, piemēram, mākslā, amatniecībā, zinātnē.

Tā kā mūsdienās ir ļoti augsts zādzību līmenis valstī, efektīvai un kvalitatīvai izmeklēšanai nepietiek tikai ar procesa virzītāja juridiskajām zināšanām, tāpēc ir gadījumi, kad jāpieaicina Kriminālprocesa likumā minētās personas, kurām piemīt speciālas zināšanas.

Īstenojot mērķi, autore izanalizējusi kriminālprocesuālo regulējumu, speciālo zināšanu institūta būtību un nozīmīgumu kriminālprocesā, kā arī izpētījusi personu loku, kam šādas zināšanas piemīt.

Pētījuma rezultātā autore ierosina grozīt KPL 169.pantu, lai tas atbilstu KPL 113.pantam, kā arī izdot Kriminālprocesa likuma komentārus. Komentāri detalizēti izklāstīs tiesību normu saturu, tādējādi skaidrojot speciālās zināšanas un to nozīmi kriminālprocesā.

Atslēgvārdi: speciālās zināšanas, kriminālprocess, eksperts, speciālists, tulks, pedagogs, psihologs, revidents

Annotation

The bachelor's work at the study programme „Law sciences” has been worked out on the theme „Special knowledge for the investigation of thefts”. It consists of the introduction, three chapters, the second of which consists of two subchapters, and the summary.

Special knowledge is the one existing apart from juridical knowledge, they are found in specific branches like art, craft, science.

As nowadays the rate of thefts is very high in this country, effective and high quality investigation cannot be done only with the law knowledge of the process performing person, that is why there are cases when the people having special knowledge mentioned by the law of the criminal action should be involved.

Carrying out the goal, the author has analysed the criminal procedure regulation essence of the special knowledge institution and its importance in the criminal action as well as she has studied the range of people who has such knowledge.

As a result of the research, the author initiates to change paragraph 169 of the Criminal Procedure Law so that it corresponds to paragraph 113 of this law as well as she proposes to publish the comments on the Criminal Procedure Law. These comments will state in detail the contents of legal regulations so explaining the specific knowledge and its significance in the criminal action.

Key words: special knowledge, criminal action, experts, a specialist, an interpreter, a pedagogue, a psychologist, an auditor.

Ievads

Speciālās zināšanas nepiemīt procesa virzītājam, bet saskaņā ar Kriminālprocesa likumu izmeklēšanā nepieciešamības gadījumos pieaicināmas personas, kam piemīt šādas zināšanas. Ar tām parasti saprot specifiskas zināšanas kādā nozarē –zinātnē, mākslā, tehnikā vai amatniecībā.

Temats „Speciālo zināšanu izmantošana zādzību izmeklēšanā”, tika izvēlēts, jo tas ir salīdzinoši maz pētīts, kā arī interesants. Speciālo zināšanu pielietošana un to subjektu iesaistīšana izmeklēšanā, kam šīs zināšanas piemīt, ir ļoti svarīga, lai kvalitatīvi izmeklētu noziedzīgu nodarījumu.

Temats ir aktuāls, jo mūsdienās ir ļoti daudz zādzību izdarīšanu gadījumu, kurus izmeklējot netiek atrasts zādzības izdarītājs, bieži kriminālprocess tiek izbeigts pierādījumu trūkumu dēļ.

Kriminālprocesa likuma (turpmāk KPL) 1.pantā teikts, ka „kriminālprocesa likuma mērķis ir noteikt tādu kriminālprocesa kārtību, kas nodrošina efektīvu Krimināllikuma normu piemērošanu un krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu bez neattaisnotas iejaukšanās personas dzīvē”.¹ Lai efektīvi piemērotu Krimināllikuma (turpmāk KL) normas, pareizi tās interpretētu un noregulētu taisnīgas krimināltiesiskās attiecības, ir nepieciešamas zināšanas, juridiskas zināšanas, kā arī speciālas zināšanas dažādās jomās.

Darba mērķis ir izpētīt speciālo zināšanu saturu un noskaidrot to nozīmīgumu un lomu kriminālprocesā. Mērķis realizēts ar juridiskas literatūras pētīšanu un salīdzināšanu, analizējot nacionālās un ārvalstu tiesību normas, tiesu prakses apkopojumus, kā arī konsultējoties ar praktizējošiem izmeklētājiem.

Darba uzdevumi:

- 1) pētīt dažādu autoru viedokļus par jēdziena „speciālās zināšanas” nozīmi;
- 2) nodalīt to personu loku, kam ir speciālās zināšanas zādzību izmeklēšanā;
- 3) analizēt iepriekš spēkā esošos tiesību aktu normas, kurās parādās jēdziens „speciālas zināšanas” un salīdzināt tās ar šobrīd spēkā esošo KPL;
- 4) pierādīt, ka speciālo zināšanu izmantošanas nozīmīgums un loma izmeklēšanā ir neatsverami un ļoti vajadzīgi.

Darbā izmantotās metodes: Vēsturiskā metode, salīdzinošā metode, indukcijas metode, dedukcijas metode, analīzes metode.

¹ Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2017. gada 10. martā]

Izmantotās literatūras saraksts: Sastāv no juridiskas literatūras – latviešu un krievu valodā, nacionālajiem un ārvalstu tiesību aktiem, tiesu prakses materiāliem.

Darba struktūra: Darbs sastāv no ievada, no trīs loģiskā secībā izkārtotām nodaļām un apakšnodaļām, kopsavilkuma un izmantotās literatūras saraksta. Darbs strukturēts tā, lai gūtu ieskatu par „speciālo zināšanu” institūta būtību un nozīmi, kā arī par subjektiem, kam piemīt šādas zināšanas un to loma zādzību izmeklēšanā.

1. Speciālo zināšanu izpratne

Kriminālprocesa likums skaidri nedefinē, kas ir šīs speciālās zināšanas, taču atsevišķas tiesību normas norāda uz to, ka kriminālprocesā nepieciešams pielietot speciālas zināšanas.

KPL 194. pantā noteikts: „Ekspertīzi nosaka gadījumos, kad kriminālprocesam nozīmīgu jautājumu noskaidrošanai nepieciešams veikt pētījumu, kurā izmantojamas speciālās zināšanas kādā zinātnes, tehnikas, mākslas vai amatniecības nozarē.” Apskatot KPL, var secināt, ka likuma tekstā nav dziļāk skaidrotas un definētas speciālās zināšanas.

Latviešu valodas vārdnīcā atrodama šāda vārda „speciāls” nozīme – „Saištīts ar kādu noteiktu darbības nozari, šādai nozarei raksturīgs”.² Tātad ar speciālām zināšanām jāsaprot, ka tās ir zināšanas, kas iegūtas par atsevišķu darbības nozari, un ka katras profesijas pārstāvjiem ir speciālas zināšanas savā specialitātē.

Latviešu valodā pieejamajā literatūrā arī parādās jēdziens „speciālas zināšanas” un tiek norādīts uz šo zināšanu nepieciešamību un lietderīgumu. Autore piekrīt Dr. iur. E. Nīmandes teiktajam: „Kriminālprocesa norise nav iespējama bez speciālo zināšanu lietošanas, mūsdienu zinātnes, tehnikas, mākslas vai amatniecības sasniegumu izmantošanas, lietpratēju piedalīšanās. Kriminālprocesuālajā literatūrā zināmi trīs termini – lietpratējs, eksperts un speciālists. Agrāk terminus „lietpratējs” un „eksperts” lietoja kā sinonīmus, bet tagad terminu „lietpratējs” gandrīz nelieto, jo ar to saprot kā ekspertu, tā arī speciālistu, kas ir patstāvīgi kriminālprocesa dalībnieki.”³ Izmeklēšanā liela loma ir speciālajām zināšanām, ir gadījumi, kad bez to pielietošanas iztikt nevar.

Līdzīgu uzskatu ir paudis arī Dr. iur. J. Konovālovs: „Mūsdienu apstākļos, kad notiek izmeklēšanas paņēmienu un metožu, un tajā lietojamo tehnisko līdzekļu tālākā pilnveide, dažādu problēmu atrisināšana noziegumu atklāšanā, ņemot vērā zinātnes attīstību un jaunu tās nozaru rašanos, kriminālajā tiesvedībā praktiski nav iespējama bez dažādu zinātnes, tehnikas, mākslas un amatniecības nozaru speciālistu palīdzības. Krimināllietu izmeklēšanas gaitā procesa virzītājam nereti rodas problēmas, kuras viņš nevar izšķirt sakarā ar speciālo zināšanu trūkumu, vai arī tas viņam aizliegts ar likumu. Tādos gadījumos viņš pēc palīdzības var griezties pie eksperta vai

² Vārdnīca. Tēzauris. Pieejams: <http://tezaurs.lv/#/sv/speciāls> [aplūkots 2017. gada 10. martā]

³ Aktuālas tiesību realizācijas problēmas: Latvijas Universitātes 69. konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011, 417. lpp.

speciālista.”⁴ Tātad kriminālprocesa ietvaros svarīga nozīme šīm speciālajām zināšanām, kuras nepiemīt procesa virzītājam. Taču arī procesa virzītājam jābūt kompetentam, viņam ir jāizvērtē, vai konkrētā izmeklēšanā ir nepieciešams pieaicināt kādu personu, kurai piemīt šīs speciālās zināšanas.

Latviešu valodas literatūrā salīdzinoši maz pētītas un definētas speciālās zināšanas, liela daļa izmeklēšanas iestāžu darbinieku cenšas tikt galā ar situāciju pēc savām spējām, improvizējot, nereti ignorējot likuma normas, nepieaicinot personas, kam ir speciālas zināšanas kādā sfērā. Diemžēl KPL nav komentāru, kuros tiktu izskaidrotas tiesību normas un to nozīme, tas var būt par iemeslu tam, ka praksē tiek ignorēta speciālo zināšanu pielietošana un nepieciešamība.

Ārvalstu literatūrā parādās jēdziens „специальные познания”, piemēram – ekspertīze ir tāda izmeklēšana vai jautājumu atrisināšana, kuru atrisināšanai nepieciešams pielietot speciālas zināšanas.⁵ Taču „speciālās zināšanas” krievu valodā saprot ne tikai ar jēdzienu „специальные познания”, bet arī ar jēdzienu „специальные знания”, tātad var secināt, ka šie apzīmējumi ir jāsaprot kā sinonīmi, jo abi šie jēdzieni „познания” un „знания” nozīmē – zināšanas.

Slēpto īpašību veiksmīga konstatēšana un priekšmetu un parādību mijiedarbība prasa pielietot speciālās zināšanas, ar kurām saprot profesionālās zināšanas, kas balstās uz pieredzi. Speciālo zināšanu pielietošanas mērķis izmeklēšanā sastāv no pazīmju atklāšanas un novērtēšanas, tās informē par neapšaubāmi noteiktiem faktiem. Noziegumu atklāšanā pastāv dažādas speciālo zināšanu pielietošanas formas.⁶ Var secināt, ka speciālās zināšanas ir nozīmīgas kriminālprocesā un tās būtiski palīdz izmeklēšanā.

Noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanas un atklāšanas procesā par krimināllietām, civillietām, kā arī administratīvo pārkāpumu atklāšanā nereti rodas jautājumi, kuru atrisināšana prasa pielietot speciālās zināšanas mākslas, zinātnes un tehnikas jomā. Šos jautājumus risina personas, kurām ir šīs speciālās zināšanas. Speciālās zināšanas var iegūt apgūstot, iemācoties noteiktas teorētiskas zināšanas un darbojoties praktiski. Visa pamatā ir teorētiskās zināšanas noteiktā nozarē (piemēram, šūšanas tehnoloģijā).⁷ Līdzīgi arī KPL un citu autoru viedokļi pārsvarā norāda uz to, ka speciālās zināšanas ir kaut kādas atsevišķas zināšanas kādā konkrētā jomā. Autore secina, ka

⁴ Kriminālistika. Otrā daļa. Kriminālistiskā taktika. Autoru grupa prof. A. Kavaliera vadībā. Rīga: LPA izdevums, 1998, 163.lpp.

⁵ Викторов Б.А., Белкин Р.С. Криминалистика. Москва: Юридическая литература, 1976. с. 344.

⁶ Яблоков Н.П. Криминалистика. Издание второе, переработанное и дополненное. Москва: Юрист, 2000. с. 373.

⁷ Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю. Г., Россинская Е.Р. Криминалистика: Учебник для вузов. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Норма, 2007. с. 383.

speciālās zināšanas nepiemīt procesa virzītājam, tāpēc tiek pieaicinātas citas personas, kurām piemīt šādas specifiskas zināšanas.

Noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanas un atklāšanas efektivitāti nosaka savlaicīga un pareiza speciālo zināšanu izmantošana. Jāpiebilst, ka speciālo zināšanu struktūru veido zināšanas, prasmes un iemaņas, kas ir nedalāmas un funkcionāli saistītas ar noteiktas personas darbību. Taču ir problēma, kas izraisa diskusijas. Tā ir speciālo zināšanu satura noteikšana un to saikne ar juridiskām zināšanām.⁸ Attiecīgi personai, kura pielieto speciālas zināšanas, neatkarīgi no tā vai praktiski pildot izmeklēšanas darbības, vai tikai konsultējot procesa virzītāju, ir jābūt pieredzējušajai tādā specifiskā jomā, zināšanas nevar būt virspusīgas. Pastāv dažādi autoru viedokļi par to, vai juridiskās zināšanas ir speciālas zināšanas.

A.Eismans, kurš viens no pirmajiem pievērsa uzmanību speciālajām zināšanām, uzskatīja, ka tiesību zināšanas neatbilst speciālajām. Šo pozīciju atbalsta arī J.Horukovs, T.Sahnova, V.Stepanovs, L.Šapiro, V.Šepitjko u.c. zinātnieki. Ir arī citi viedokļi, kurus pārstāv V.Gončarenko, G.Gramovičs, G.Zuikovs, G.Nadgornijs. Viņi ieskaita zināšanas vienā no kriminālistikas nodaļām – tehniskajā kriminālistikā - un uztver kā speciālās tāpēc, ka tās nodrošina izmeklēšanas atklāšanu un pierādījumu fiksēšanu ar kriminālistikas tehnikas līdzekļu palīdzību.⁹ Tātad praksē pastāv daudz un dažādi viedokļi par to, vai tiesību zināšanas ir vai nav speciālas. Tiesību zināšanas varētu uzskatīt par speciālām no tāda viedokļa, ka jebkura darbības sfēra ir specifiska, un katram profesijas pārstāvim ir speciālas zināšanas konkrētā jomā.

V. N. Mahovs piedāvā par speciālām uzskatīt tiesību zināšanas, izņemot profesionāla izmeklētāja un tiesneša zināšanas, kurās ietilpst krimināltiesību, kriminālā procesa un kriminālistikas zināšanas. L. Gaumans un E. Rosinska speciālo zināšanu saturā iekļauj visas tiesību zinātnes bez izņēmuma. Argumenti, ar kuriem operē tiesību zināšanu iekļaušanas piekritēji, ir šādi:

- 1) likumā nav tieši norādīts, ka juridiskās zināšanas nevar būt speciālas;
- 2) tiesību nozares daudzveidība, nepārtrauktas normatīvo aktu izmaiņas, kuras pilnā mērā nepiemīt praktizējošam juristam;
- 3) tiesībpiemērotāju kvalifikācijas līmeņa samazināšanās.¹⁰

Autore nepiekrīt V. N. Mahova, L. Gaumana un E. Rosinskas viedokļiem, jo saskaņā ar KPL ir skaidri saprotams, ka speciālas zināšanas personai piemīt kādā konkrētā nozarē – mākslā,

⁸ Криміналістика XXI століття: матеріали міжнар.наук. -практ.конф., 25- 26 листоп. 2010. Х.: Право, с.773.

⁹ Turpat. 773.lpp.

¹⁰ Turpat. 774.lpp.

tehnikā u.tml., un šajā gadījumā persona, kura orientējas mākslā un ir speciālists šajā jomā, diez vai orientēsies juridiskos jautājumos. Tas, ka arī KPL nav nekas tieši minēts, ka juridiskās zināšanas nevar būt speciālas, nenozīmē, ka tās jāpieskaita speciālām zināšanām. Autore uzskata, ka KPL kontekstā speciālās zināšanas nebūs tiesību zināšanas. Juridiskās zināšanas piemīt gan izmeklētājam, gan prokuroram, taču ne vienmēr procesa virzītāji būs kompetenti kādā zinātnes, tehnikas, mākslas vai amatniecības nozarē. Tieši tāpēc autore uzskata, ka speciālo zināšanu institūts ir neatkarīgs no tiesību zināšanām, atsevišķi pastāvošs.

Pirmstiesas un tiesvedības laikā par kriminālām, civilām, kā arī administratīvām lietām ir nepieciešams izmantot speciālās zināšanas ekoloģijā, bioloģijā un dabas zinātnēs.¹¹ Tātad izmeklēšanā var būt neieciešamas visdažādākās zināšanas dažādās zinātnēs.

Apkopojot literatūras avotos teikto, var secināt, ka ar speciālajām zināšanām saprot – zināšanas, kuras ir no juridiskajām zināšanām atsevišķi pastāvošas, tās nepiemīt procesa virzītājam, bet saskaņā ar KPL izmeklēšanā nepieciešamības gadījumos pieaicināmas personas, kam piemīt speciālas zināšanas. Tās ir specifiskas zināšanas kādā nozarē –zinātnē, mākslā, tehnikā vai amatniecībā.

Izpētot KPL saturu par kriminālprocesā iesaistītajām personām, var secināt, ka speciālas zināšanas piemīt ekspertam, speciālistam, psihologam un pedagogam, tulkam, revidentam, kā arī medicīnas speciālistam.

Speciālo zināšanu pielietošana kriminālprocesā ir ļoti nozīmīga. Piemēram, tiek nozagtas gleznas, kuras ir gleznojis kāds talantīgs mākslinieks, tiek nogaidīti vairāki gadi, un šīs gleznas noziedzīgā nodarījuma izdarītājs uzdod par savām, izliek izstādē un pat pa kādai pārdod, kā rezultātā kāds cilvēks atpazīst, ka šīs gleznas ir zagtas. Tālāk, protams, tiek uzsākts kriminālprocess, bet, kā šajā situācijā rīkoties, neizmatojot speciālas zināšanas, nepieaicinot ekspertu? Katram cilvēkam ir rokraksts, arī gleznojot – darbā parādās individuāla tehnika, kas palīdz atšķirt mākslinieku darbus. Šādā situācijā varētu tikt veikts speciālais izmeklēšanas eksperiments, kad zādzības izdarītājam liek uzgleznot jaunu gleznu, rezultātā veicot ekspertīzi un salīdzinot tās ar patiesā mākslinieka darbiem.

Tieši tāpat, ja personai nodarīti miesas bojājumi, diezin vai procesa virzītājs varētu precīzi noteikt, cik smagi tie ir, arī būtu nepieciešama eksperta palīdzība.

Situācijās, kad izdarīta zādzība no automašīnas vai telpas, iekļūstot tajā, izņemtās pēdas tiek nodotas uz ekspertīzi, nepieciešamas būs zināšanas pirkstu un apavu pēdu izņemšanā u. tml.

¹¹ Издательская группа "Юрист". Эксперт- криминалист. Федеральный научно- практический журнал. No 4, с. 23.

Gadījumos, ja izdarīta zādzība no automašīnas un bojāta tās komplektācija un virsbūve, būtu nepieciešams pieaicināt speciālistu, kurš būtu kompetents šajā jomā un varētu palīdzēt izmeklētājam terminoloģiski pareizi aprakstīt iztrūkstošās automašīnas detaļas un tamlīdzīgi. Pieaicinot speciālistu, var iegūt papildus informāciju, jo, pateicoties savām profesionālajām zināšanām, speciālists var norādīt uz specifiskām lietām, kas var būtiski palīdzēt izmeklēšanā. Bez tam izmeklētājs šīs nianšes varētu būt palaidis garām, jo viņam nav šādu zināšanu attiecīgā sfērā.

Uzsāktā kriminālprocesā var būt arī nepieciešamība pēc psihologa vai pedagoga palīdzības, ja persona noziedzīgā nodarījumā cietusi un nespēj droši justies bez psihologa klātbūtnes vai tiek pratināts nepilngadīgais, kuru pratinot jābūt īpaši piesardzīgam. Šādās situācijās ne vienmēr procesa virzītājam ir speciālas zināšanas saskarsmē ar minētajām personām.

Autore uzskata, ka arī revidents ir persona, kurai ir nepieciešamas speciālas zināšanas revīziju veikšanā, kā arī ir sertifikāts šādu darbību veikšanai. Skaidrs ir tas, ka procesa virzītājs neveiks inventarizāciju kādā uzņēmumā, bet gan pieaicinās sertificētu revidentu.

Arī tulkam ir nepieciešamas speciālas zināšanas, tas ir, valodu zināšanas. Liela daļa Latvijas iedzīvotāju zina gan latviešu, gan krievu, gan angļu valodu, taču ar sarunvalodas līmeņa zināšanām nepietiks, lai nopratinātu personu vai pārtulkotu kādu lēmumu personai saprotamā valodā. Tāpēc nepieciešama tāda tulka piedalīšanās, kuram ir juridiskas svešvalodu zināšanas.

Autore uzskata, ka arī medicīnas speciālists ir persona, kurai piemīt speciālas zināšanas. Svarīgi ir apskatīt KPL 169.panta 2. daļu “Ja aplūkošana saistīta ar aplūkojamās personas ķermeņa atkailināšanu, bet izmeklēšanas darbības izdarītājs ir pretēja dzimuma persona, šo darbību izmeklēšanas darbības veicējs uzdod izdarīt medicīnas speciālistam. Protokolu raksta izmeklēšanas darbības veicējs, piedaloties medicīnas speciālistam, kas izdarījis aplūkošanu.” No šī panta skaidri saprotams, ka medicīnas speciālists pats veic izmeklēšanas darbību – aplūkošanu. Taču saskaņā ar KPL 113. pantu – „Speciālists ir persona, kura pēc kriminālprocesu veicošās amatpersonas aicinājuma sniedz tai palīdzību, izmantojot savas speciālās zināšanas vai darba iemaņas noteiktā jomā.” Šajos tikko apskatītajos pantos saskatāma pretruna – speciālists KPL likuma izpratnē ir persona, kura konsultē procesa virzītāju, dod padomu, speciālists piedalās, kā palīgs, kurš nepiedalās praktiski izmeklēšanas darbībās. Bet KPL 169. pants skaidri norāda, ka medicīnas speciālists pats veic izmeklēšanas darbību. Šajā gadījumā rodas pretrunas tiesību normās skaidrotajam. Neapšaubāmi, ka abiem iepriekšminētajiem kriminālprocesa dalībniekiem piemīt speciālas zināšanas, taču nav īsti korekti medicīnas speciālistu dēvēt par speciālistu, jo tas

ir pretrunā ar KPL 113. pantu, tad precīzāk medicīnas speciālistu dēvēt par ekspertu, jo eksperts veic praktiskas darbības. Tātad būtu vēlams grozīt KPL 169. pantu, lai tas atbilstu KPL 113.pantam.

Ņemot vērā zādzību specifiku, no personām ar speciālām zināšanām kriminālprocesos varētu tikt iesaistīti eksperti, speciālisti, pedagogi vai psihologi, tulki un reidenti.

2. Ekspertu speciālo zināšanu pielietošana zādzību izmeklēšanā

Saeimas kodifikācijas nodaļas 1926. gada izdevumā „Kriminālprocesa likumi” neparādās jēdzieni „speciālas zināšanas” un „eksperts”, taču no tā laika tiesību normām ļoti daudz ko var salīdzināt ar mūsdienu KPL tiesību normās minētiem jēdzieniem. Saeimas kodifikācijas nodaļas 1926. gada „Kriminālprocesa likumi” 354. pantā ir teikts: „Apskatīšanas un aplūkošanas izdara pieaicinātu liecinieku klātbūtnē vai nu tieši pats izmeklēšanas tiesnesis, vai caur lietpratējiem.”¹² Uzmanība jāpievērš tā laika tiesību normā minētam vārdam „lietpratējs”. Pēc autore domām, šis jēdziens atbilst šī brīža spēkā esošajam KPL regulētajam jēdzienam „eksperts”.

1926. gada izdevuma 364. pantā teikts, ka „lietpratēji pieaicināmi tajos gadījumos, kad lietas apstākļu skaidrai izprašanai vajadzīgas sevišķas zināšanas vai piedzīvojumi zinātnē, mākslā, amatā, rūpalā vai citā kādā nodarbībā.”¹³ No šī panta var secināt, ka „speciālās zināšanas” apzīmēja ar „sevišķām zināšanām”. Bet - piedzīvojumi - zinātnē un citās nozarēs, noteikti jāsaprot ar pieredzi attiecīgā jomā, specialitātē.

Svarīgs arī šī izdevuma 365. pants, kurš nosaka: „Kā lietpratējus var pieaicināt: ārstus, farmaceitus, profesorus, skolotājus, tehniķus, māksliniekus, amatniekus, kasierus un personas, kuras, ilgi nodarbojamās kādā dienestā vai nozarē, ieguvušas sevišķus piedzīvojumus.”¹⁴ Apskatot šo pantu, var secināt, ka dažādu profesiju pārstāvji varēja tikt pieaicināti, kā lietpratēji, un šīs personas attiecīgi arī bija kompetentas konkrētā sfērā. Autore uzskata, ka arī pagātnē, gluži tāpat kā mūsdienās, izmeklējot noziedzīgu nodarījumu, nepietiek tikai ar juridiskām zināšanām. Piemēram, procesa virzītājs veic noteiktas procesuālas darbības, taču ekspertīzi tas neveiks, jo nav kompetents veikt šādu pētījumu, šādam gadījumam attiecīgi ir jāpieaicina eksperts.

Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālprocesa kodeksa 60. panta 1. daļā noteikts: „Par ekspertu var būt persona, kam ir speciālas zināšanas zinātnē, tehnikā, mākslā vai kādā amatniecības nozarē.”¹⁵ No šīs normas redzams, ka nekas kardināli nav izmainījies, salīdzinot ar 1926. gada izdevumu, lai gan aizstāts vārds „lietpratējs” ar „eksperts”, doma tiesību normai ļoti līdzīga un skaidra. Nav gan īsti nekādas nozīmes vārda „lietpratējs” aizstāšanai, jo no salīdzināmā piemēra var secināt, ka tie ir jāsaprot, kā sinonīmi.

¹² Saeimas kodifikācijas nodaļa. Kriminālprocesa likumi. Rīga, 1926.

¹³ Turpat.

¹⁴ Turpat.

¹⁵ Latvijas PSR Tieslietu ministrija. Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālprocesa kodekss. Rīga: Avots, 1985, 38. lpp.

Latvijas Kriminālprocesa kodeksā arī parādās jēdziens „eksperts”. Piemēram, 60. pantā minēts: „Par ekspertu var būt persona, kam ir speciālas zināšanas zinātnē, tehnikā, mākslā vai kādā amatniecības nozarē.” Tāpat 194. pantā norādīts: „Eksperts dod atzinumu uz izpētījuma pamata saskaņā ar savām speciālajām zināšanām.”¹⁶ Salīdzinot iepriekš apskatītos tiesību aktus, var secināt, ka saskatāma zināma līdzība tajos. Izpētot tiesību normas, lai gan Saeimas kodifikācijas nodaļas 1926. gada „Kriminālprocesa likumi” jēdziens „eksperts” neparādās, tā vietā lietots jēdziens „lietpratējs”, tomēr skaidrs, ka izmeklēšanā piedalījās eksperts, kam bija speciālas zināšanas kādā specialitātē, kurš veica praktiskus pētījumus un sniedza atzinumus.

Autore vēlas vērst uzmanību uz šobrīd spēkā esošo KPL 194. pantu: „Ekspertīzi nosaka gadījumos, kad kriminālprocesam nozīmīgu jautājumu noskaidrošanai nepieciešams veikt pētījumu, kurā izmantojamas speciālas zināšanas kādā zinātnes, tehnikas, mākslas vai amatniecības nozarē.” No šī panta var skaidri izsecināt, ka ir nedaudz mainījusies panta redakcija, ja salīdzina ar iepriekš minētajiem tiesību aktiem, taču būtība nemainās. Savukārt KPL 33. panta 1. daļā teikts, ka „ekspertīžu iestādes ekspertam ir pilnvaras veikt kriminālprocesu, ja viņš ir ieguvīis tiesības veikt noteikta veida ekspertīzes un saņēmis procesa virzītāja uzdevumu”. Šī panta 2. daļā noteikts, ka eksperts “izdara ekspertīzi, ja pierādīšanai nepieciešamās informācijas iegūšanai jāveic izpēte, izmantojot speciālas zināšanas, ierīces un vielas un izmanto speciālās zināšanas noziedzīga nodarījuma pēdu un citu lietu atrašanai un izņemšanai.” No šīs tiesību normas var secināt dažus no eksperta uzdevumiem, kurus nevarētu veikt, nepielietojot speciālas zināšanas.

KPL 34. panta 1. daļā norādīts, ka „procesa virzītājs var pieaicināt un ar lēmumu uzdot ekspertīzi veikt personai, kura nav ekspertīžu iestādes eksperts, bet kuras zināšanas un praktiskā pieredze ir pietiekama ekspertīzes izdarīšanai.” Autore secina, ka gan ekspertīžu iestādes ekspertam, gan pieaicinātajam ekspertam ir jābūt kompetentam, jābūt speciālām zināšanām, lai veiktu ekspertīzi. Katrs eksperts praktizē atsevišķā jomā, jo viena persona nevar būt kompetenta visās sfērās.

Ekspertīzi nosaka, ja lietai nozīmīgā problēmā ir patiesa vajadzība pēc eksperta atzinuma, kā jauna pierādījuma vai pēc likuma, ir jānosaka obligātā ekspertīze. Tiesību aspekti ekspertu kompetencē neietilpst – tos izlemj procesa virzītāji.¹⁷ Tātad var secināt, ka procesa virzītājs pieņem lēmumu par ekspertīzes noteikšanu, ja tās izdarīšana nepieciešama, lai sasniegtu taisnīgu

¹⁶ Kriminālprocesa kodekss: LR likums. Pieejams <https://m.likumi.lv/doc.php?id=90971> [aplūkots 2017.gada 20. martā]

¹⁷ Meikališa Ā., Strada K.. Kriminālprocesuālo terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: RAKA, 2000, 72.lpp.

mērķi. Lai gan eksperts neizlemj tiesību jautājumus kriminālprocesa ietvaros, viņam jāpilda savs uzdevums, ievērojot KPL normas.

Pieejamajā Igaunijas Kriminālprocesa kodeksa 95. pantā noteikts, ka „eksperts ir persona, kas izmanto savas īpašās, specifiskās, ne juridiskās zināšanas, veicot eksperta novērtējumu (ekspertīzi) gadījumos un saskaņā ar procedūru, kas paredzēta šajā kodeksā.”¹⁸ Apskatot šo normu, var secināt, ka ekspertam ir speciālas zināšanas, ar piebildi, ka tās ir no juridiskām zināšanām atšķirīgas zināšanas.

Arī pieejamajā Ukrainas Kriminālprocesa likuma 69. pantā ir norādīts, ka eksperts kriminālprocesā ir persona, kam ir zinātniska, tehniska vai jebkura cita īpaša pieredze, tāpat minēts, ka ekspertam ir zināšanas un pieredze, lai pārbaudītu objektus, notikumus un procesus, kas satur informāciju par apstākļiem, kādos noziedzīgs nodarījums tika izdarīts, un sniedz atzinumu par jautājumiem, kas rodas kriminālprocesa laikā, un attiecībā uz viņa zināšanu sfēru.¹⁹ Tātad arī Ukrainas Kriminālprocesa likumā, tāpat kā Latvijas un Igaunijas kriminālprocesa likumos apskatītajās tiesību normās eksperts ir persona, kurai ir attiecīgas zināšanas un pieredze ekspertīžu izdarīšanai un atzinumu sniegšanai.

Tāpat arī pieejamajā Krievijas Kriminālprocesa kodeksa 57. pantā parādās jēdziens „speciālas zināšanas” – „eksperts ir persona, kam ir speciālas zināšanas”.²⁰ Lai gan konkrētajā tiesību normā nav tik detalizēti izklāstīts, kādas ir šīs zināšanas, tomēr ir skaidrs, ka jebkurš nevar būt par ekspertu.

Noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanā, izmantojot speciālistu - ekspertu zināšanas, izmeklētāji būtiski paplašina faktu apjomu par lietu, zināšanas par pieejamajiem faktiem un līdz ar to veicina daudz ātrāku un pilnīgāku nozieguma atklāšanu.²¹ Jāpiekrīt autoram A.

Dulovam, jo tik tiešām, pateicoties eksperta speciālajām zināšanām, tiek atklāti dažādi fakti, ko izmeklētājam nebūtu izdevies atklāt speciālo zināšanu trūkuma dēļ.

Ekspertīzes priekšmeta un objekta jēdziens kopumā un kriminālistiskā ekspertīze atsevišķi rada interesi kā no raksturojuma kompetences viedokļa un dotajām iespējām vai tiesu ekspertīzes paveida, tā arī no speciālo zināšanu efektivitātes un pareizības viedokļa izmantošanas tiesu

¹⁸ Criminal Procedure Code of the Republic of Estonia (2003, amended 2013) (English version)

Pieejams: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots 2017. gada 23. martā]

¹⁹ Criminal Procedure Code of Ukraine (2013, amended 2015) (English Version) Pieejams: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots 2017. gada 23. martā]

²⁰ Criminal Procedure Code of the Russian Federation (2001, amended 2012) (English version). Pieejams: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots 2017. gada 23. martā]

²¹ Дулов А.В. Криминалистика. Минск: ИП "Экоперспектива", 1998. с. 375.

izmeklēšanas praksē.²² R. Belkins savā viedoklī paudis precīzu atziņu, ka svarīgi ir tas, kā pielieto speciālās zināšanas, tas, ka zina teorētiski, kā šī darbība izdarāma, nenozīmē, ka praktiski no tā būs kāds rezultāts. Kļūdas praksē noved pie negatīva iznākuma, tas ir, tiek palaisti garām nozīmīgi fakti, kas palīdzētu atrisināt lietu.

2.1. Ekspertu speciālās zināšanas pēdu konstatēšanā, izņemšanā

Zādzība ir svešas kustamas mantas slepena vai atklāta nolaupīšana.²³ Krimināllikums sniedz šādu zādzības definīciju, tātad secināms, ka mantas slepena nolaupīšana ir tad, kad zaglis rīkojas slepeni, bet atklāta, kad zādzība tiek izdarīta neslēpjoties un rīkojoties atklāti.

Zādzība ir pieskaitāma pie bīstamiem noziegumiem. Noziedznieki visbiežāk izdara zādzības no veikaliem, noliktavām, dzīvokļiem, viesnīcu numuriem, no somām, kabatām u.c. Vēl bīstamākas – zādzības ar ielaušanos, kad noziedznieks ar mērķi iegūt valdījumu pār lietām, pārkāpj barjeras, aiz kurām tās atrodas (izsit stiklus logos vai vitrīnās, uzlauž durvis, izlauž sienas vai griestus utt.). Sarežģītība zādzību izmeklēšanā izpaužas tā – kā noteikums - pie šiem noziegumiem nav liecinieku un izmeklēšanas iestādēs ienāk tikai ziņojums par zādzības izdarīšanas faktu.²⁴ Parasti zādzības tiek izdarītas, kad neviens neredz, naktīs iekļūstot kādā telpā, iepriekš pārliecinoties, ka neviena liecinieka nav vai, piezogoties no mugurpuses ļauzu pūlī, tiek izvilkti naudas maki no somām vai kabatām, kā arī dažādi citi gadījumi.

Ir dažādi zādzību veidi – zādzības no materiālo vērtību glabātuvēm – no veikaliem, kioskiem u.tml. Visbiežāk tās izdara glabātuves uzlaužot, bet lielajos veikalos dažreiz arī noslēpjoties tirdzniecības zālē, paliekot tur pēc slēgšanas un tad uzlaužot durvis vai izsīt logu ar nolūku izkļūt no telpām, vai, sagaidot tirdzniecības sākumu nākamajā dienā, iejūkot pircēju pūlī.²⁵ Šādos gadījumos zādzības izdarītājs plāno darbības, reti tas notiek pēkšņi un nepārdomāti. Lielākoties visur ir kameras, zaglis pakļauj sevi riskam – tikt atmaskotam. Paliekot pa nakti kādā tirdzniecības vietā, zaglis noteikti atstās pēdas, jo nosēdēt vienā vietā nekustīgi visu nakti diez vai spēs, iespējams, zaudēs modrību, izgraus kādu savu lietu vai novilks cimds, jo būs noguris no negulēšanas.

²² Белкин Р.С. Криминалистика: Проблемы, тенденции, перспективы. От теории - к практике. Москва: Юридическая литература, 1998. с. 63.

²³ Krimināllikums: LR likums. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=88966> [aplūkots 2017. gada 25. martā]

²⁴ Викторов Б.А., Белкин Р.С. Криминалистика. Москва: Юридическая литература, 1976. с. 464.-465.

²⁵ Криминалистика. Noziegumu izmeklēšanas metodika. Autoru grupa А. Kavaliera vadībā. Rīga: LPA izdevums, 2000, 93.lpp.

Vēl viens zādzību veids – dzīvokļu apzagšanas – to skaits sevišķi pieaudzis pēdējās desmitgadēs, pamazām izzūdot komunālajiem dzīvokļiem, pieaugot naudas un vērtīgu priekšmetu daudzumam personu īpašumā, kā arī celtniecības praksē ieviešoties jaunām relatīvi viegli atveramu durvju konstrukcijām. Izplatītas arī kabatzādzības – par tām pieņemts uzskatīt īpašniekiem un apkārtējiem nemanāmu naudas, dokumentu vai mantas paņemšanu, kas atrodas cietušā kabatās un viņa nestajās somās. Ievērojot šādu zādzību īstenošanas īpatnību, nepieciešams paņemt mantu tā, lai cietušais neredzētu, arī nejustu; kabatzagliem jāapgūst un jāuztur īpašas iemaņas.²⁶ Apzogot dzīvokļus, kad īpašnieki ir prom, iespējams, iepriekš novērojot interesējošo objektu, izsītot stiklus vai uzlaužot durvis un izdarot zādzību naktī, paņemot vērtīgas lietas, apgriezot visu kājām gaisā. Ne tikai naktīs izdara zādzības, arī gaišā dienas laikā, apmēram no pulksten 10.00 -12.00, kad cilvēka nav mājās, atgriežoties pēc divām stundām, tiek konstatēts, ka durvis uzlauztas, pat vēl vairāk – sacirstas, nav salabojamas, bet dzīvoklis apzagts – pazudušas vērtslietas, datori, nauda. Un neviens neko nav ne redzējis, ne dzirdējis, bet pieklūt šim dzīvoklim var tikai caur mājas iekšpagalmu, kurā savienotas trīs ēkas. Rodas jautājums, vai tā ir zagļu nekaunība, zog pat dienā, vai smalki un precīzi izstrādāts plāns?

No izmeklēšanas metodikas viedokļa zināmā mērā līdzīgas dzīvokļu zādzībām ir zādzības bēniņos, pagrabos, dārza mājiņās un iestāžu un firmu birojos. Tām parasti ir sērijveida raksturs, tomēr tās daudz biežāk izdara, ne grupās, bet vienpatnīgi noziedznieki, nereti klaidoņi un nepilngadīgie.²⁷ Zādzību sekas šādos gadījumos atklājas daudz vēlāk, nekā dzīvokļu zādzību gadījumos, jo reti, kad īpašnieks kāpj augšā uz bēniņiem vai ziemā katru dienu dodas uz dārza mājiņu. Šīs situācijas apgrūtina izmeklēšanu, jo nevar noteikt iespējamo zādzības izdarīšanas laiku. Klaidoņi var ielauzties dārza mājā, arī bēniņos, ne tikai nozagt kaut ko, arī pārnakšņot šajā vietā, atstājot pēdas, bet nepilngadīgie to uzskata par izklaidi un reizēm neapzinās, kādas būs šī nodarījuma sekas.

Atsevišķu zādzību grupa veido bezpalīdzīgā stāvoklī, visbiežāk alkohola vai narkotiku reibumā esošu personu apzagšana. Visbiežāk tās izdara asociālie recidīvistī, respektīvi, degradētas, morāli un fiziski nolaidušās personas no alkoholiķu vidus, bez iepriekšējas plānošanas, rodoties piemērotai situācijai. Pēdējos gados arvien lielāku mantisko noziegumu daļu veido automašīnu, retāk motociklu un citu transportlīdzekļu zādzības. Parasti to veic grupas, kas

²⁶ Kriminālistika. Noziegumu izmeklēšanas metodika. Autoru grupa A. Kavaliera vadībā. Rīga: LPA izdevums, 2000, 97. - 101. lpp.

²⁷ Turpat. 106. lpp.

bieži ir visai lielas, labi organizētas un ar precīzu pienākumu sadali starp dalībniekiem.²⁸ Praksē ļoti daudz dzirdēts, ka personas, kopīgi lietojot alkoholu pārmērīgos daudzumos, tiek apzagtas, šādos gadījumos zagļa nodoms var izpausties divējādi – jau iepriekš pamanījis, ka personai pieder dārgs telefons vai pulkstenis, vai gadījumā, kad nodoms rodas pēkšņi, izmanto izdevību, kamēr cilvēks nevar aizstāvēt savas īpašuma intereses. Diezgan izplatītas ir automašīnu zādzības un zādzības no automašīnām. Dienas laikā tikko nopirkta mašīnai, kura noņemta no uzskaites, bet nav pierēģistrēta uz jaunā īpašnieka vārda, auto tiek nozagts. Cilvēks uz desmit minūtēm ir atstājis aizslēgtu automašīnu pie liela tirdzniecības centra un iegājis tajā, atgriežoties konstatē, ka automašīna ir nozagta, pie tam bez pēdām, un, pat izmeklējot lietu, tā netiek atrasta. Šādā gadījumā autore secina, ka darbojušies profesionāļi, ja gaišā dienas laikā, vietā, kur apgrozās simtiem cilvēku, tiek atslēgta signalizācija un aizdzīta automašīna, neatstājot nekādas pēdas, kuras palīdzētu atrast automašīnu.

Noziedznieks izdarot zādzību, atstāj notikuma vietā dažādas pēdas (apavu, roku, asins, uzlaušanas rīku pēdas, cigarešu izsmēķus, bet dažreiz pat savas privātās mantas utt.), pēc kurām ir iespējams noteikt viņa personību vai iegūt kaut kādu informāciju par viņu.²⁹ Notikuma vietā atrastās pēdas būtiski atvieglo tālāko izmeklēšanas gaitu, taču reizēm atrastās pēdas nedod nekādu rezultātu. Piemēram, ja zādzības izdarītājs būs uzlauzis automašīnu, iespējams, varēs noteikt, ar kādu rīku automašīna uzlauzta un atrast kāda cimda pēdu, bet atrast zādzības izdarītāju diez vai izdosies, līdzīgi, ja apzagts dzīvoklis un darbojies „profesionāls” zaglis, labākajā gadījumā tiks atrastas apavu pēdas un cimdu pēdas, taču rezultātā noziedzīgā nodarījuma izdarītājs netiks atrasts.

Jautājumi par dažādu pēdu izmantošanu, lai atklātu noziegumu, ieņēma un ieņem svarīgu vietu izmeklēšanas taktikā un kriminālistiskajā literatūrā.³⁰ Autore piekrīt šim apgalvojumam, jo izmeklēšanā ir svarīga pēdu atrašana un to izņemšana, lai efektīvi atklātu zādzības izdarītāju.

Tieši tāpēc svarīga ir ekspertu loma zādzību izmeklēšanā, jo tikai eksperts spēj kvalitatīvi atrast, izņemt un izpētīt pēdas notikuma vietā.

Par vissvarīgākajām pēdām noziedznieka atmaskošanai jāuzskata viņa atstātie roku nospiedumi un, it īpaši, pirkstu nospiedumi. Šīs pēdas ļauj noteikt cilvēku, kas atstājis nospiedumus. Svarīgi arī tas, ka pirkstu nospiedumi var saglabāties daudz gadu. Noziedzīgā

²⁸ Kriminālistika. Noziegumu izmeklēšanas metodika. Autoru grupa A. Kavaliera vadībā. Rīga: LPA izdevums, 2000, 104.- 106.lpp.

²⁹ Викторов Б.А., Белкин Р.С. Криминалистика. Москва: Юридическая литература, 1976. с. 465.

³⁰ Турпат. 92.lpp.

nodarījuma izdarīšanas vietā uz dokumentiem, nozieguma izdarīšanas rīkiem un citiem priekšmetiem pieskaršanās rezultātā noziedznieks var atstāt kā pirkstu, tā arī delnu nospiedumus.³¹ Autore uzskata, ka svarīgi notikuma vietā atrast pirkstu vai roku pēdas, pretējā gadījumā zādzības izdarītājs netiks sodīts. Bieži var dzirdēt, ka nevar atrast pēdas, ka tādu neesot, ka nav nozīmes nosmērēt visas sienas ar daktiloskopisko pulveri, jo tāpat neko neatradīs. Un šādi secinājumi izskan diezgan bieži un tiek pamatoti ar faktu – atradām cimda un apava pēdu, tas nozīmē, ka pirkstu vai delnas pēdu atrast nevarēs. Šādi gadījumi dod pamatu apšaubīt izmeklētāju kompetenci, autore uzskata, ka šādos gadījumos ir jāpieaicina eksperts. Praksē pastāv arī šādi viedokļi, meklējot pēdas zādzību izdarīšanas vietā, kaut vai vienu pirksta pēdu varēs atrast, jo zaglis, aizmirstot par savu drošību, var novilkt cimdus, lai aptaustītu kādu lietu, kā rezultātā atstāj pēdas, pateicoties kurām, personu varēs identificēt.

Tā kā notikuma vietā visbiežāk atrod cilvēka roku pirkstu pēdas un tām ir vislielākā identifikācijas nozīme, tās pēta īpaša trasoloģijas sadaļa, proti, daktiloskopija jeb mācība par pirkstu pēdām. Daktiloskopijas lielo lomu noziedznieku atmaskošanā nosaka trīs apstākļi: 1) Pirkstu pēdu relatīvi plašā izplatība notikuma vietā, kura praktiski nesamazinās, kaut likumpārkāpēji ir visai plaši informēti par daktiloskopijas iespējam. 2) Cilvēka evolūcijas gaitā daba radījusi tādu pirkstu galu rievoto ādas virsmu, kas nepieciešama, lai saņemtais priekšmets neizslīdētu no pirkstiem, izveidojies tā sauktais papilārīniju raksts, kura aina katram cilvēkam ir stingri individuāla. 3) Pirksta pēdas atrašana notikuma vietā viennozīmīgi un neapstrīdami pierāda, ka konkrētais cilvēks ir bijis šai vietā vai aizskāris noteiktu priekšmetu, uz kura ir pēdas.³² Autore vēlas piekrist, ka pirkstu pēdu atrašanai ir liela nozīme lietas turpmākai izmeklēšanai. Pēdu neatrašana, nepareiza un nekvalitatīva to izņemšana vai neuzmanīga rīkošanās, kā rezultātā pēda tiek izbojāta, norāda uz nekompetenci, zināšanu un praktiskās pieredzes trūkumu, tāpēc šos uzdevumus visprecīzāk varēs veikt eksperts, kam ir speciālas zināšanas un pieredze šajā jomā, kā arī šis eksperts ir apmācīts pēdu izņemšanā un konstatēšanā, kā arī ieguvis nepieciešamo sertifikātu šo darbību veikšanai.

Atrast un fiksēt noziedznieka atstātos pirkstu nospiedumus ir visai grūti, tas prasa augstu izmeklētāja pieredzi un kvalifikāciju. Nedrīkst aizmirst, ka noziedznieka pēdas parasti atrodas starp citu cilvēku pēdām. Tā, piemēram, uzlauztā dzīvoklī arvien atrodas arī pašu iemītnieku

³¹ Indulēns I. Kriminālistiskā mācība par pēdām. Rīga: Pētera Stučkas LVU redakcijas un izdevniecības daļa, 1972, 14. lpp.

³² Kriminālistika. Mācību grāmata. Pirmā daļa. Kriminālistiskā tehnika. Autoru grupa prof. A. Kavaliera vadībā. Rīga: LPA izdevums, 1997, 124.lpp.

pirkstu nospiedumi, veikalā arvien ir sastopamas pārdevēju pēdas. Tas nozīmē, ka vairumā gadījumu izmeklētāji sastopas ar dažādu cilvēku pirkstu nospiedumiem. Ievērojamais vācu kriminālists H. Šneikerts ne velti pirkstu nospiedumu atrašanu uzskata par mākslu.³³ Tas liek secināt, ka izmeklējot noziedzīgo nodarījumu jānoņem pirkstu pēdas arī no tām personām, kuras uzturas šajā vietā, kur noticis noziedzīgs nodarījums. Apzīmējot pirkstu pēdu atrašanu ar vārdu „māksla”, H. Šneikerts noteikti vēlējies pateikt, cik sarežģīti ir atrast pēdu un kvalitatīvi to iesaiņot. Tāpēc visefektīvāk būtu, ja to darītu eksperti, bet ne vienmēr tas iespējams. Konsultējoties ar Valsts Policijas Vidzemes reģiona pārvaldes Alūksnes iecirkņa Kriminālpolicijas nodaļas inspektori, izmeklētāju, autore secina, ka pareizāk ir pieaicināt ekspertu, jo eksperts ir īpaši apmācīts pēdu atrašanā un izņemšanā, tā ir viņa joma un eksperti ir sertificēti. Ekspertam ir nepieciešamās iemaņas un viss nodrošinājums, pēdu konstatācijai, fiksēšanai, izņemšanai, iepakojšanai. Praksē gadās arī, ka eksperts uz zādzībām ne vienmēr tiek saukts, jo notikuma vietā uzreiz ir jāizvērtē, vai eksperts būs nepieciešams. Diezgan bieži gadās, kad sākotnēja informācija ir visai nepilnīga un uz notikuma vietu dodas arī eksperts, bet, ierodoties notikuma vietā, konstatē, ka noziedzīga nodarījuma pēdu nav. Tad eksperts veic "fotogrāfa" funkcijas.

Pirkstu pēdas meklējamas vietās vai uz priekšmetiem, kuras, spriežot pēc iespējamā nozieguma mehānisma, likumpārkāpējs aizskāris. Tos apskatot, vienmēr jāatceras, ka neuzmanīga pieskaršanās var iznīcināt esošās vai radīt jaunas pēdas. Ja, aplūkojot priekšmetus, pirkstu pēdas nav ieraugāmas, šīs vietas un priekšmeti jāapskata, tos apgaismojot. Tikai tad, ja pēdas nav redzamas, bet visu priekšmetu vai tā daļu ar iespējamām pēdām izņemt nevar, jāmēģina tās padarīt redzamas ar vienu no šādiem paņēmieniem, piemēram, izmantojot magnēta otiņu, pārbaudāmās vietas apputekļošana (viens no izplatītākajiem paņēmieniem), vietas apkvēpināšana (viens no vecākajiem paņēmieniem) u.tml.³⁴ Vieni no svarīgākajiem noteikumiem, strādājot notikumu vietā, varētu būt – speciālu, gumijas cimdu izmantošana, kā arī rūpīgums, uzmanīgums un darba kvalitāte. Kā jau iepriekš uzsvērts, izmeklētājam ir nepieciešamas speciālas zināšanas, jo izņemt un atrast pēdas nevar katrs, diemžēl šādu zināšanu izmeklētājam nav. Pirmkārt, jau ir jāzina, kā pareizi apskatīt pēdas, kur tās meklēt. Otrkārt, kā neredzamas pēdas padarīt par redzamām, visas metodes un paņēmieni neder ikvienā situācijā.

³³ Indulēns I. Kriminālistiskā mācība par pēdām. Rīga: Pētera Stučkas LVU redakcijas un izdevniecības daļa, 1972, 22.lpp.

³⁴ Kriminālistika. Mācību grāmata. Pirmā daļa. Kriminālistiskā tehnika. Autoru grupa prof. A. Kavaliera vadībā. Rīga: LPA izdevums, 1997, 128. – 129.lpp.

Autore uzskata, ka, izstudējot kriminālistikas grāmatas un dažādu literatūru, nav iespējams kvalitatīvi izņemt pēdas, ir nepieciešama praktiskā pieredze.

Praksē izmeklētāji pārsvarā neizņem pēdas, bet tikai norāda ekspertam uz redzamām pēdām, pārējās darbības veic eksperts pats. Kā norāda VP Vidzemes reģiona pārvaldes Alūksnes iecirkņa Kriminālpolicijas inspektore – lielajos Kriminālpolicijas iecirkņos (Valmiera) ir arī izbraukuma kofēris izmeklētājiem, un dažos gadījumos izmeklētājs pats izņem pēdas. Bet praksē ir nācies saskarties ar situāciju, kad tiesas sēdē advokāts apšaubīja pierādījumus, pēdas, tā kā tos izņēma nevis sertificēts eksperts, bet izmeklētājs. Un izņemtos pierādījumus apšaubīja, gala rezultātā personu attaisnoja pierādījumu trūkuma dēļ. Līdz ar to izmeklētāji noziedzīga nodarījuma pēdas paši notikuma vietā neizņem gan tādēļ, ka nav sertificēti tam, neskatoties uz to, ka daļa ir apmācīta to darīt un regulāri piedalāsursos, gan arī nav tāda tehniskā nodrošinājuma. Izmeklētāji paši var izņemt priekšmetus, uz kuriem var atrasties pēdas - tos iepakoj un aizlīmē, tādā veidā nodrošinot iespējamo pēdu saglabāšanos uz priekšmetiem, līdz ekspertīzes veikšanai.

Notikuma vietā uz dažādiem priekšmetiem tiek atstātas daudzas latentu vai vāji redzamu pirkstu un delnu pēdas. Ja tās ir svaigas un atstātas uz objektiem, kurus nav iespējams transportēt uz laboratoriju vai arī priekšmeti ar ideāli gludām, tīrām, neuzsūcošām virsmām, pēdas apstrādā ar daktiloskopisko pulveri. Ir dažādi daktiloskopisko pulveru veidi – parastie daktiloskopiskie pulveri, speciālie pulveri, šķīstošie daktiloskopiskie pulveri, izsmidzināmie daktiloskopiskie pulveri, fluorescējošie pulveri, magnētiskie pulveri.³⁵ Tātad var secināt, ka nepietiek tikai ar daktiloskopiskā pulvera izmantošanu, nepieciešams zināt, kuros gadījumos attiecīgais pulveris izmantojams un šādas speciālās zināšanas ir ekspertam, kuru pieaicina izmeklētājs izmeklēšanas darbības veikšanai.

Visos pirkstu pēdu atrašanās gadījumos vispirms tos fotogrāfē (mērogā 1:1), pēc tam apraksta protokolā, norādot, kur atrasta pēda (lietojot pēdu klasifikācijas apzīmējumus), papildlīniju ainu un kādas metodes pielietotas nospiedumu izņemšanai. Ja ir iespējams, tad arvien izņem pēdas kopā ar pašu uztvērēju un tikai pretējā gadījumā pielieto speciālās izņemšanas metodes.³⁶ Parasti arī bez secīgas notikumu vietā izdarīto darbību aprakstīšanas protokolā norāda, kur izņemtās pēdas tiek nodotas tālāk, parasti ekspertīzes izdarīšanai.

³⁵ Čentoricka M. Pirkstu pēdu atklāšanas un izņemšanas līdzekļi un metodes. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002, 29.-34.lpp.

³⁶ Indulēns I. Kriminālistiskā mācība par pēdām. Rīga: Pētera Stučkas LVU redakcijas un izdevniecības daļa, 1972, 22.lpp.

Pēc izplatības notikuma vietās otrajā vietā aiz pirkstu pēdām ir cilvēka kāju, visbiežāk apavu pēdas. Kāju pēdas norāda, ka attiecīgs cilvēks ir gājis noteiktā vietā vai persona/ personu grupa atradusies konkrētajā telpā; kurā vietā indivīds atradies, notikuma vietā atnākušo un no tās aizgājušo cilvēku skaitu un kustības ceļu; pārvietošanās virzienu, secību, veidu un apstāšanās vietas, apavu pazīmes, izmērus un konstruktīvās īpatnības; aptuveno pēdu atstājēja augumu.³⁷ Šādu pazīmju atrašana vedina izmeklētāju izdarīt dažādus pieņēmumus, varbūtības un palīdz meklēt citas likumsakarības saistībā ar zādzības izdarītāju. Bet vislabākais palīgs šajā situācijā būs eksperts, jo tieši ekspertam ir speciālas zināšanas – pēdu atrašanā un izņemšanā.

Līdzīgi kā A. Evardsons, arī I. Indulēns paudis viedokli, ka otrajā vietā citu pēdu vidū pēc sava nozīmīguma noziegumu atmaskošanā jāliek noziedznieka kāju nospiedumi. Visbiežāk mūsu zemes apstākļos sastopamas apavu pēdas, retāk – zeķēs apautu kāju nospiedumi un pavisam reti – basu kāju nospiedumi. Kāju nospiedumi var liecināt par virzienu, kādā atnācis un aizgājis noziedznieks, par to, kā viņš pārvietojies nozieguma vietā, kas savukārt palīdzēs noskaidrot, ko viņš ir darījis, meklējis, pie kādiem priekšmetiem piegājis.³⁸ Autore uzskata, ka zādzības izdarītāja darbību gaitas noskaidrošana pēc apavu pēdām ir kompetences jautājums. Ir gadījumi, kad policija, ierodoties uz notikumu pēc cietušās personas lūguma, konstatē – uzlauzta automašīna, nozagta auto magnetola, bet automašīnas īpašniekam nav saglabājušies oriģinālie magnetolas dokumenti, informē cietušo, ka nevar uzsākt kriminālprocesu, jo nav šo dokumentu. Informē, ka piefiksēs to kā faktu, ka tas ir noticis, pie tam, nemaz neveic apskati, taču jau ar neapbruņotu aci var redzēt, ka uz automašīnas sēdekļa palikusi labi redzama apava pēda. Šādās situācijās cilvēki, cietušie, nesaskata vajadzību un lielu nozīmi zvanīt policijai, jo, ko gan tas dod, kriminālprocesu neuzsāks tāpēc, ka nebūs pierādījumu u.tml. Šajā situācijā pat netiek pieaicināti eksperti, ja jau zaglis tik vieglprātīgi atstājis apava pēdu, pastāv liela iespēja, ka palikušas arī pirkstu pēdas.

Daudzās pēdas, kas saistītas vienotā pēdu veidošanās mehānismā, cilvēkam pārvietojoties, tiek dēvētas par pēdu ceļu. Pēc kāju pēdu nospiedumiem var spriest par dažām cilvēku pārvietošanās īpatnībām, piemēram, klibošana, šūpošanās ejot, nevienmērīgs iešanas temps. Parasti atrasto kāju pēdu papildus izmeklē ar speciālista piedalīšanos, kas palīdz noskaidrot daudz svarīgus apstākļus.³⁹ Iepriekš minētās pārvietošanās īpatnības sašaurina aizdomās turamo personu

³⁷ Evardsons A.. Kriminālistikas tehniskie līdzekļi. Rīga: SIA „Biznesa Augstskola Turība”, 2007, 127.-128.lpp.

³⁸ Indulēns I. Kriminālistiskā mācība par pēdām. Rīga: Pētera Stučkas LVU redakcijas un izdevniecības daļa, 1972, 41. – 42. lpp.

³⁹ Пантелеев И. Ф., Селиванов Н. А. Криминалистика. Москва: Юридическая литература, 1988. с. 172. – 175.

loku, no kurām tikai viens izdarījis zādzību. Eksperta pieaicināšana pēdu izmeklēšanā nepieciešama, ja izmeklētājam trūkst specifisku zināšanu, kā arī lai atklātu kādas svarīgas detaļas.

Bieži vien notikuma vietā ir daudzu cilvēku kāju nospiedumi, kurus varēja atstāt cietušais, aculiecinieks, garāmgājēji u.c. Orientēties tādos apstākļos ir visai grūti, bet rūpīga, mērķtiecīga apskate arvien dod pozitīvus rezultātus noziedznieka atstāto pēdu atrašanai. Sākumā mēģina noskaidrot, kādas personas vispār varēja atstāt nospiedumus notikuma vietā un tā atšķirt to pēdas no noziedznieka pēdām. Pašā nozieguma izdarīšanas vietas centrā parasti atrodas tikai noziedznieka pēdas.⁴⁰ Protams, ka dažādas personas, pārvietojoties noteiktā teritorijā, atstāj katras personas apavu pēdas, tas apgrūtina uzdevumu – atrast noziedzīgā nodarījuma izdarītāja atstātās apavu pēdas.

Pēdu celiņā atspoguļojas cilvēka funkcionālās pazīmes. Tās veidojas gan ejot, gan skrienot. Pēdu celiņā var izdalīt šādas pazīmes: 1) kustības virziena līniju; 2) soļa garumu, platumu, leņķi; 3) pēdu leņķi, 4) smaguma sadali.⁴¹ Attiecīgi šīs pazīmes palīdz saprast virzienu – kurp ir iets, no soļa garuma un platumu var izsecināt, vai tā ir sieviete vai vīrietis.

Kāju pēdu fiksācija notiek, pēdas aprakstot notikuma vietas apskates protokolā, fotografējot mērogā, sastādot shēmas un izgatavojot to atveidojumu ģipsī vai kādā citā materiālā.⁴² Arī aprakstot visu notiekošo un atrastās pēdas apskates protokolā, ir jāievēro noteikta secība, fotogrāfija ir jāuzņem precīzi un pareizi, šīs darbības jāveic rūpīgi.

Uzlaušanas rīku pēdas rodas dažādu noziegumu izdarīšanas procesā, tomēr visbiežāk ar uzlauzumiem ir saistītas zādzības. Uzlaušanas pēdas var atrast uz metāla, koka, krāsotas virsmas, loga ķītajuma, seifa, sienu pildījuma, uz zemes utt. Arī uz izmantotajiem rīkiem var palikt pēdas no uzlauztiem objektiem.⁴³ Visbiežākajos gadījumos zaglim ir jāpiepūlas, lai tiktu pie kārotās lietas, jāpārvar kaut kādi šķēršļi, piemēram, ja tā ir automašīna, reti tā būs atslēgta un īpašnieks gaidīs, kad kāds nāks un zags. Tieši tāpat arī dzīvokļi un mājas, noliktavas un biroji tiek aizslēgti, taču zagļiem šīs slēdzenes ir tīrais nieks.

Īpaša nozīme noziegumu atklāšanā un izmeklēšanā ir ielaušanās rīku pēdām. Pēc tām ne tikai identificē rīku, kurš izmantots noziegumā, bet konstatē arī ielaušanās faktu un mehānismu, kā arī nosaka noziedznieka iemaņas. Lai šīs pēdas varētu mērķtiecīgi meklēt, policijas

⁴⁰ Indulēns I. Kriminālistika. Rīga: Zvaigzne. 1978, 83.lpp.

⁴¹ Kriminālistika. Mācību grāmata. Pirmā daļa. Kriminālistiskā tehnika. Autoru grupa prof. A. Kavaliera vadībā. Rīga: LPA izdevums, 1997, 142.lpp.

⁴² Turpat. 143. lpp.

⁴³ Indulēns I. Kriminālistika. Rīga: Zvaigzne, 1978, 94. -95.lpp.

darbiniekiem jāzina izplatītākie ielaušanās paņēmieni un to pielietošanā veidotās pēdas.⁴⁴ Pēc tā, kāds ir ielaušanās rīks, var noteikt, cik „profesionāls” ir zaglis, ja rīks ir pašrocīgi izgatavots, tad var secināt, ka zādzība tikusi plānota. Bieži pateicoties tam, ka nenotrādā zagļa plāns un izvēlētais rīks nav pietiekoši labs, lai kaut ko atmūķētu, zaglim nākas novilkt cimdus un tādējādi, pats neapzinoties, viņš atstāj savu pirkstu pēdas.

Ielaušanās pēdas var rasties no speciāli izgatavotiem vai pielāgotiem ielaušanās instrumentiem. Bieži ielaušanās tiek īstenotas, izmantojot sadzīves priekšmetus. Ir divu veidu ielaušanās pēdas: ielaušanās ieroču, rīku pēdas un lūzuma (izlaušanas) pēdas, kuras savukārt iedalās pēc pēdu veidošanās mehānisma, ielaušanās un instrumenta veida.⁴⁵ Teorijā šīs te pēdas iedala līdzīgi, taču nepietiek tikai zināt teorētiski, kā tās iedalās, bet praksē konstatēt, kādas pēdas konkrētajā gadījumā redzamas.

Saistībā ar to izšķir spiediena (sitiena), slīdēšanas un griezuma pēdas. Sitiena pēdas paliek pēc ielaušanās ar dažādiem neasiem priekšmetiem. Tās veidojas tādos ielaušanās gadījumos, kad ar laužņa palīdzību tiek atbīdītas durvis vai izsista ķieģeļu siena. Slīdēšanas pēdas rodas, kad ielaušanās ierocis slīd pa šķēršļa virsmu. Visbiežāk šīs pēdas ir kombinācijā ar sitiena pēdām, kad nepieciešams atspiest durvis, noraut piekaramās atslēgas, kā arī atverot durvis ar pielāgotām atslēgām. Slīdēšanas pēdas veidojas no laužņu, skrūvgriežņu, montāžas lāpstiņu un citu līdzīgu instrumentu asajām šķautnēm, kā arī no atslēgām, mūķīzeriem un noasinātiem metāliskiem stieņiem. Izmantojot šādus ielaušanās instrumentus un priekšmetus, to kontakta robeža var deformēt pēdas uztverošo virsmu. Griezuma pēdas paliek tādos ielaušanās gadījumos, kad par ielaušanās ieroci kļūst priekšmeti, ar kuriem var griezt. Grīdu un dēļu sienu uzlaušanai tiek izmantoti cirvji. Durvju atlaušanā tiek izmantoti urbji, tiek izgrieztas durvju slēdzenes. Piekaramās atslēgas tiek noņemtas ar sapieru šķēru vai ar metālzāģu palīdzību.⁴⁶ Pateicoties tam, ka pastāv šāds iedalījums, notikuma vietā var secināt, ar ko izdarīta uzlaušana. Saproto, ar kādu rīku vai rīkiem zaglis uzlauzis slēdzeni, tālāk jau ir skaidrs, kādu rīku meklēt zādzības izdarīšanas vietā. Ja izdodas atrast rīku, iespējams uz tā būs atrodamas pirkstu pēdas, vai, ja zaglis, mēģinot uzlauzt durvis, savainojies, iespējams atrast asins pēdas. Šāda secīga un precīza izmeklēšana var novest pie noziedzīgā nodarījuma izdarītāja atmaskošanas.

⁴⁴ Kriminālistika. Mācību grāmata. Pirmā daļa. Kriminālistiskā tehnika. Autoru grupa prof. A. Kavaliera vadībā. Rīga: LPA izdevums, 1997, 147. lpp.

⁴⁵ Пантелеев И. Ф., Селиванов Н. А. Криминалистика. Москва: Юридическая литература. 1988, с. 181.

⁴⁶ Турпат. 181 – 184. lpp.

Uzlaušanas rīku pēdu meklēšanu parasti veicina labi saskatāmi uzlauzumi, bet ne tikai tur jāmeklē pēdas. Pēdas jāmeklē arī citās vietās, kur noziedznieks mēģinājis uzlauzt, bet bez panākumiem, pie tam, tādas pēdas var būt labāk saglabājušās nekā uzlauzuma vietā. Uzlauzuma pēdu veiksmīgai atrašanai, apskatei un fiksēšanai jāzina uzlauzuma rīku pielietošanas paņēmieni, paņemienu sekas un atstājamo pēdu īpatnības. Tāpēc pie nozieguma vietas apskates ieteicams pieaicināt attiecīgus speciālistus. Tā, piemēram, lai pareizi novērtētu uzlauzto slēdzeni, jāpārzina slēdzenes mehānisms. Speciālists varēs izmeklētājam norādīt defektus mehānismā, kādas slēdzenes daļas trūkst, kas būtu meklējams papildus, kādā veidā un ar ko varēja izdarīt uzlauzumu.⁴⁷ Autore piekrīt tam, ka šādās situācijās nepieciešams pieaicināt speciālistu, jo speciālists ir zinošs attiecīgajā sfērā, un var būt situācijas, kad izmeklētājam tūkst šādu zināšanu. Taču pēdu izņemšanā un praktiska pētījuma veikšanai būs nepieciešamība pieaicināt ekspertus.

Uzlaušanas rīkus iedala šādās grupās: 1) ražošanā, mājturībā un sadzīvē lietotie instrumenti – urbji, laužņi, cirvji; 2) uzlaušanai speciāli gatavoti rīki – zagļu laužņi; 3) uzlaušanai speciāli gatavoti rīki – metāla plāksnes, stieņi, nūjas utt.; 4) mehānismi un ierīces šķēršļu sagraušanai – gāzgriežamās ierīces, domkrati utt. Pēc iedarbības uz šķērslī tos var iedalīt – sišanas rīki (āmurs cirvis); 2) zāģēšanas un urbšanas rīki (metāla vai koka zāģi, urbju komplekti); 3) duramie un griežamie rīki (īleni, durklī, naži); 4) atspiešanas rīki (metāla stieņi, nelieli laužņi); 5) termiskās iedarbības rīki (autogēna aparāti, lodlampas).⁴⁸ No tā, kādās grupās iedala uzlaušanas rīkus, var secināt, cik daudz dažādu veidu pastāv, lai pārvarētu šķēršļus un piekļūtu vēlamajiem objektiem. Interesanti, cik daudz dažādu pašdarinātu rīku, plānojot zādzības, uztaisa zādzību izdarītāji, pēc tā var saprast, cik viņš ir profesionāls, pat kādu arodu pieprot – piemēram, mehāniķis, inženieris utt.

Pēdas iedala šādās grupās – 1) spiediena pēdas, 2) slīdes pēdas; 3) nospieduma pēdas; 4) griezuma pēdas.⁴⁹ Šis iedalījums diezgan precīzi atspoguļo pēdu veidus; izmeklēšanā svarīgi noteikt, kādas tieši ir uzlaušanas pēdas, reizēm šīs pēdu grupas atrodams kopā vienuviet. Un tieši tāpat, kā pirkstu un apavu pēdu atrašana un kvalitatīva izņemšana, nozīmīga ir arī ielaušanās rīku pēdu meklēšana.

Iepriekš apskatītās pēdas – pirkstu, apavu un ielaušanās rīku pēdas – ir visizplatītākās zādzību

⁴⁷ Indulēns I. Kriminālistiskā mācība par pēdām. Rīga: Pētera Stučkas LVU redakcijas un izdevniecības daļa, 1972, 67. – 68. lpp.

⁴⁸ Evardsons A. Kriminālistikas tehniskie līdzekļi. Rīga: SIA „Biznesa Augstskola Turība”, 2007, 144. – 145.lpp.

⁴⁹ Turpat 144. - 145. lpp.

izmeklēšanā, taču nav izslēdzams, ka notikuma vietā var atrast arī citas pēdas, piemēram, zobu un nagu pēdas, transportlīdzekļa pēdas, asins pēdas, kā arī matu pēdas.

Notikuma vietā var atrast zobu pēdas, tās parasti ir priekšzobu, acu zobu vai dzerokļu pēdas. Parasti pēdas ir uz produktiem. Notikuma vietā izņemtās zobu pēdas ir nokodiena vai iekodiena veidā. Lai izprastu zobu pēdas, kas atstātas notikuma vietā, nepieciešams zināt zobu uzbūvi, to veidus un sakodiena veidus. Tāpat arī notikuma vietā var atrast nagu pēdas, ja netiek traumēta nagu sakne, tad nagā esošie valnīši un grāvīši nemainās ilgu laiku, tāpēc naga atstātās pēdas var izmantot cilvēka meklēšanā. Jāatzīmē, ka šāda veida pēdas notikuma vietas apskates laikā atrod ļoti maz, jo uz nagiem nav ne sviedru, ne tauku dziedzeru, kuru dēļ uz kontaktvirsmām paliek cilvēka ķermeņa daļu pēdas. Šāda veida pēdas var palikt daļēji mīkstā materiālā (plastilīnā, sniegā, sviestā u.c.). Ņemot vērā nagu lielumu, var samazināt meklējamo personu loku, jo pēc nagu lieluma aptuveni var noskaidrot pirksta lielumu, pēc kā var noskaidrot plaukstas aptuveno lielumu. Kā arī naga atstātā pēda var atrast nagu lakas paliekas, kas varētu samazināt meklējamo personu loku.⁵⁰ Ja zaglis ir ļoti neapdomīgs un neuzmanīgs, viņš var iekosties ābolā vai nokost šokolādi, kur paliks zobu pēdas. Pēc šīm pēdām varēs redzēt, vai ir pareizs sakodiens, vai netrūkst kāds zobs, kas palīdzēs samazināt aizdomās turamo personu loku. Arī šajā situācijā jābūt speciālām zināšanām, lai aprakstītu atrasto zobu pēdu, un, protams, jāprot šī pēda izņemt, nesabojājot to, kā arī pēda ir jānosūta uz ekspertīzi. Nagu pēdas gan nav ļoti izplatītas, taču kāds zaglis var būt pamanījies arī atstāt kādu pēdu notikuma vietā. Svarīgi ir tas, ka, pateicoties sieviešu izmantotajām nagu lakām, atstājot nagu pēdu, uzreiz var noteikt, ka zādzību varēja izdarīt sieviete.

Ne vienmēr zaglis pārvietojas ejot, bet arī braucot, līdz ar to notikuma vietā ir transportlīdzekļu pēdas. Automašīna, motocikla, velosipēda pēdas var liecināt par kustības virzienu, par pēdu atstāšanas laiku, par nozieguma izdarīšanas mehānismu, par transporta līdzekļu situācijām nozieguma vietā, vissvarīgākais – identificēt transporta līdzekli. Pēdas var palīdzēt atrast no nozieguma vietas aizbēgušo noziedznieku. Automašīnas veida un markas noteikšanai nepieciešams izmantot attiecīgas tabulas, kur ir norādīti sliežu platumi. Katrai automašīnu markai ir savi riteņu izmēri. Riepu rūpnīcu tirdzniecības markas – Maskavas, Kirovas, Erevanas, Sverdlovas, Omskas, Bakū, Ļeņingradas, Voronežas, Dņepropetrovskas, Krasnojarskas, Jaroslavas.⁵¹ Autore piekrīt I. Indulēna viedoklim par to, ka, pateicoties transporta

⁵⁰ Evardsons A.. Kriminālistikas tehniskie līdzekļi. Rīga: SIA „Biznesa Augstskola Turība”, 2007, 134. – 142. lpp.

⁵¹ Indulēns I. Kriminālistiskā mācība par pēdām. Rīga: Pētera Stučkas LVU redakcijas un izdevniecības daļa, 1972, 74.- 75.lpp.

līdzekļu pēdām, ir iespējams noteikt, no kurienes un uz kuriem devies zādzības izdarītājs, bet par to, ka, apskatot vienu transportlīdzekļa pēdu, var identificēt transportlīdzekli, šim apgalvojumam autore nevar piekrist. Pēc šīm pēdām var konstatēt aptuveni kāda tipa automašīna tā ir, vai tas ir apvidus auto, vai vieglais auto – pēc protektora dziļuma un rupjuma, kā arī pēdu izvietojuma leņķa – ceļa pagriezienos. Mūsdienās ir ļoti daudz dažādu automašīnu riepu marku, kas nozīmē, ka neatkarīgi no automašīnas markas riepas var piemeklēt, kādas vien vēlas. Iepriekš, kad nebija tik daudz automobiļu, atrast automašīnu bija daudz vieglāk pēc pēdām, šobrīd šis uzdevums ir grūtāks, taču ne neiespējams. Ja automašīnai ir nodilušas riepas vai nodilumi kādā riepas daļā, arī tas var palīdzēt meklēt šādu automašīnu, tāpat arī ne visām mašīnām ir radzes ziemas laikā, arī radžu pēdas palīdz un sašaurina meklēto automašīnu loku.

Vienlaikus ar transporta līdzekļa pēdām notikuma vietā var arī atrast attiecīga šķidrums pēdas (eļļas pilieni no kartera, ūdens (tosola) noplūde no radiatora vai cisternas, cementa masas iztece no kravas kastes) vai birstošas kravas daļiņas (krīts, cements, zāģu skaidas, smiltis, graudi utt.), pēc kurām iespējams noteikt pārvedamo kravu.⁵² Kaut kādi iztecējuši šķidrums var palīdzēt meklēt pēdas, uz kuru pusi braukts, ja automašīnai bija krava, kura izbirusi, tiks meklēta automašīna ar piekabi u.tml.

Asiņu pēdu (bioloģiskās pēdas) lielā nozīme un loma nozieguma atklāšanā ir zināma visiem, ne tikai speciālistiem. Tādēļ noziedznieki un to līdzdalībnieki bieži dara visu iespējamo, lai iznīcinātu šīs pēdas. Izdarot asiņu ekspertīzi, var noteikt, vai atrastās asinis ir cilvēka. Sakarā ar hromatīna atklāšanu ir izstrādāta metode asiņu pēdu izpētīšanai, lai noteiktu, vai tās ir vīrieša vai sievietes asinis. Tas viss dod iespēju noskaidrot patiesību krimināllietā. Tāpat arī mati ir bioloģiskas pēdas, kuras var atrast noziedzīgā nodarījuma vietā. Lai atrasto matu salīdzinātu, nepieciešams aizdomās turamā matu paraugs.⁵³ Šajā ziņā ar asins pēdām nav domātas – asins peļķes, kas paliek slepkavību gadījumos, taču gadījumos, kad, piemēram, izsītot stiklu un rāpjoties iekšā pa logu, zaglis savainojas, paliek asins pēdas. Līdzīgi ar matu pēdām, rūpīgi apskatot notikuma vietu, kādu matu noteikti var atrast.

Apkopojot visu iepriekš minēto, autore secina, ka eksperta piedalīšanās zādzību izmeklēšanā, tas ir, pēdu meklēšanā, atrašanās un izņemšanā, ir nepieciešama. Nav iespējams efektīvi un kvalitatīvi veikt izmeklēšanas darbības, jo izmeklētājam nav speciālo zināšanu, kādas piemīt ekspertam.

⁵² Evarđsons A. Kriminālistikas tehniskie līdzekļi. Rīga: SIA „Biznesa Augstskola Turība”, 2007, 151. – 152. lpp.

⁵³ Indulēns I. Kriminālistika. Rīga: Zvaigzne, 1978, 101. -105. lpp.

2.2. Ekspertu speciālās zināšanas pēdu izpētē

Īpaša kompetentas personas procesuālā piedalīšanās forma krimināltiesvedībā ir ekspertīze. Kriminālistikā un kriminālprocesā ekspertīze ir dažādu objektu izpēte, kuru realizē speciālisti atsevišķās jomās likumā noteiktā procesuālā formā, saskaņā ar procesa virzītāja vai tiesas lēmumu, dodot šā darba gaitā gūtos atzinumus jautājumos, kas interesē izmeklētāju vai tiesu sakarā ar noziegumu izmeklēšanu vai lietas izskatīšanu tiesā.⁵⁴ Eksperts ir kompetenta persona, speciālists, kurš izpēta objektus un sniedz savu atzinumu. Ekspertīze būs kvalitatīva, ja uzdotie procesa virzītāja jautājumi būs pietiekami un korekti.

KPL likumā parādās divi jēdzieni “ekspertīžu iestādes eksperts” un „pieaicinātais eksperts”. 33.pants nosaka – “ekspertīžu iestādes ekspertam ir pilnvaras veikt kriminālprocesu, ja viņš ir ieguvis tiesības veikt noteikta veida ekspertīzes un saņēmis procesa virzītāja uzdevumu.”

Savukārt 34. pants nosaka: „Procesa virzītājs var pieaicināt un ar lēmumu uzdot ekspertīzi veikt personai, kura nav ekspertīžu iestādes eksperts, bet kuras zināšanas un praktiskā pieredze ir pietiekama ekspertīzes izdarīšanai”. No tiesību normām secināms, ka iestādes eksperts ir persona, kas patstāvīgi strādā ekspertīžu iestādē, bet pieaicinātais eksperts nav saistīts ar ekspertīzes iestādi vispār. Tas gan nenozīmē, ka pieaicinātajam ekspertam nav jābūt lietpratējam savā darbības sfērā un ekspertīzes veikšanā.

Gan ekspertīžu iestādes eksperts, gan pieaicinātais eksperts procesa virzītāja uzdevumā veic ekspertīzi. Ekspertīžu iestādes eksperta uzdevums veikt ekspertīzi var tikt iekļauts kā lēmumā par ekspertīzes noteikšanu, tā izmeklēšanas darbības protokolā. Taču pieaicinātā eksperta uzdevums veikt ekspertīzi var tikt iekļauts tikai lēmumā par ekspertīzes noteikšanu. Ekspertu vispārējo tiesību, pienākumu un atbildības izskaidrošana ekspertīžu iestādes ekspertam tiek veikta stājoties amatā, nav nepieciešams skaidrot pirms katras darbības veikšanas, turpretim pieaicinātajam ekspertam nepieciešams skaidrot pirms katras ekspertīzes veikšanas.⁵⁵

Lai gan abi iepriekš minētie ir eksperti, tomēr pastāv dažādas īpatnības un procesuālā statusa atšķirības. Kriminālprocesā neparādās vairs citi ekspertu veidi, tāpēc nepieciešams aplūkot Tiesu ekspertu likumu (turpmāk TEL), kas ir salīdzinoši jauns normatīvais akts.

⁵⁴ Kriminālistika. Otrā daļa: Kriminālistiskā taktika. Autoru grupa prof. A. Kavaliera vadībā. Rīga: LPA izdevums, 1998, 166.lpp.

⁵⁵ Meikališa Ā., Strada – Rozenberga K.. Kriminālprocess. Struktūrloģiskās shēmas ar paskaidrojumiem. A (vispārīgā daļa). Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2007, 71.lpp.

TEL 3.pants regulē tiesības veikt tiesu ekspertīzi: „Tiesu ekspertīzi Latvijas Republikā atbilstoši savai kompetencei ir tiesīgi veikt: 1) valsts tiesu eksperti; 2) privātie tiesu eksperti.”⁵⁶ Parādās citi, atšķirīgi jēdzieni, kuri nefigurē Kriminālprocesa likumā. Bet autore uzskata, ka līdzība varētu būt saskatāma, ja salīdzina KPL un TEL tiesību normās regulētos ekspertu jēdzienus.

10.pants nosaka, ka valsts tiesu eksperts ir tiesu eksperts, kura amata pienākums ir veikt tiesu ekspertīzes tiesu ekspertīžu iestādē, valsts tiešās pārvaldes iestādē vai valsts kapitālsabiedrībā. Valsts tiesu eksperts nedrīkst vienlaikus darboties arī kā privātais tiesu eksperts. Savukārt likuma 12. pants nosaka, ka privātais tiesu eksperts ir valsts atzīts tiesu eksperts, kurš veic tiesu ekspertīzi savas saimnieciskās darbības ietvaros vai uz darba līguma pamata pie komersanta, kā arī biedrībās un nodibinājumos. Bet 13. pantā uzskaitīti privātā tiesu eksperta darbības ierobežojumi, t.i., kādas ekspertīzes nedrīkst izdarīt konkrētais eksperts.

Latvijā nav tādu tiesu ekspertu, kas atsevišķi darbojas tiesās, t.i., tiesām nav savu ekspertu. Tie ir tie paši eksperti, kas minēti KPL. Līdz ar to autore uzskata, ka valsts tiesu eksperts ir ekspertīžu iestādes eksperts un privātais tiesu eksperts ir pieaicinātais eksperts. Bet tas, kā ekspertus iedala un dēvē likumdevējs, nav tik būtiski, salīdzinot, ja ekspertam nav speciālo zināšanu, taču viņš ir ieguvis sertifikātu un praktizē kādā jomā.

LR KPL 193. pants nosaka: „Ekspertīze ir izmeklēšanas darbība, kuru veic viens vai vairāki eksperti procesa virzītāja uzdevumā un kuras saturs ir ekspertīzei iesniegto objektu pētīšana nolūkā noskaidrot kriminālprocesam nozīmīgus faktus un apstākļus, par ko tiek dots eksperta atzinums.” Izmeklējot lietu, ekspertīzes izdarīšana ir ļoti nozīmīga darbība. Procesā virzītājs nekad neatrisinātu lietu bez ekspertu palīdzības, jo viņam nav speciālu zināšanu konkrētā sfērā, nedz speciālu zināšanu ekspertīžu veikšanai.

Pamats ekspertīzes noteikšanai regulēts KPL 194. pantā: „Ekspertīzi nosaka gadījumos, kad kriminālprocesam nozīmīgu jautājumu noskaidrošanai nepieciešams veikt pētījumu, kurā izmantojamas speciālas zināšanas kādā zinātnes, tehnikas, mākslas vai amatniecības nozarē.” Šis pants norāda uz to, ka procesā virzītājs pats nevar veikt ekspertīzi, to veic persona, kurai ir atbilstoša kvalifikācija.

KPL ir normas par papildu ekspertīzi un atkārtotu ekspertīzi (KPL 196. un 197. pants). „Papildu ekspertīzi nosaka, ja procesā virzītājs piekrīt eksperta atzinumam, taču ir neskaidrības vai nepilnības, vai radušies papildu jautājumi. Papildu ekspertīzi var uzdot izdarīt tam pašam

⁵⁶ Tiesu ekspertu likums: LR likums. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=280576> [aplūkots 2017. gada 2. aprīlī]

ekspertam.” Savukārt, „atkārtotu ekspertīzi nosaka, ja procesa virzītājs apšaubu eksperta atzinumu pēc būtības tā nepamatotības, būtisku nepilnību vai pieļautu metodiska rakstura kļūdu dēļ, kā arī tad, ja konstatēta eksperta nepietiekama kvalifikācija vai nekompetence, vai ja pieļauti ekspertīzes izdarīšanas procesuālās kārtības būtiski pārkāpumi. Atkārtotu ekspertīzi uzdod izdarīt citam ekspertam vai ekspertu komisijai.” Papildus ekspertīzes noteikšana nerada nekādas šaubas par eksperta kompetenci. Ne vienmēr eksperts ir sapratis procesa virzītāju, un otrādi, tāpat procesa virzītājam, iepazīstoties ar sākotnējo ekspertu atzinumu, rodas idejas par jautājumiem, kuri līdz šim netika uzdoti ekspertam. Tieši tāpēc ir pozitīvi, ka likums regulē šādu papildus ekspertīzes iespējamību. Arī atkārtotai ekspertīzei ir savi plusi, jo gadījumā, ja ekspertam trūkst zināšanu vai viņš ir negodprātīgs un speciāli kavē izmeklēšanu, vai ieinteresēts lietas iznākumā, speciāli sniedzot nepatiesu atzinumu, procesa virzītājs uzdod citam ekspertam veikt šo ekspertīzi.

KPL 198.pants regulē ekspertu komisijas ekspertīzi: „Ekspertu komisijas ekspertīzi parasti nosaka, lai izdarītu: 1) ekspertīzi, ja tās rezultātā paredzams izpētāmā objekta zudums vai būtiskas izmaiņas, kuras izslēdz atkārtotas izpētes iespējas; 2) personu identificējošo ekspertīzi; 3) ekspertīzi par ārstniecības personas kļūdu, veicot ārstniecību. Pēc autores domām, šādu ekspertīzi jānosaka, kad uzdotie jautājumi un izdarāmās darbības ir specifiskas un ļoti sarežģītas.

199.pantā parādās jēdziens - kompleksā ekspertīze. „Komplekso ekspertīzi nosaka, ja kriminālprocesam nozīmīga jautājuma noskaidrošanai viens objekts vai vairāki objekti izpētāmi dažādu nozaru ekspertiem.” Piemēram, eksperts, kurš veic pētījumu saistībā ar apavu pēdām notikumu vietā, nevarēs veikt augsnes izpēti, pa kuru ir pārvietojies noziedzīga nodarījuma izdarītājs, vai veikt asins izpēti, ja arī asins pēdas atrastas notikuma vietā. Šādos gadījumos lieliska alternatīva ir kompleksās ekspertīzes noteikšana.

Savukārt KPL 596.pants regulē pamatu tiesu psihiatriskās ekspertīzes noteikšanai: „Procesa virzītājs nosaka tiesu psihiatrisko ekspertīzi aizdomās turētajam vai apsūdzētajam, ja kriminālprocesā ir iegūtas ziņas par to, ka persona, kas slimojusi ar psihiskiem traucējumiem, izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, būdama nepieskaitāmības stāvoklī vai saslimusi pēc noziedzīga nodarījuma izdarīšanas.” Arī zādzību gadījumos, kad persona aizturēta, procesa virzītājam jānosaka tiesu psihiatriskās ekspertīzes veikšana, ja rodas pamats uzskatīt, ka šai personai varētu būt psihiskas dabas traucējumi. Pamatojoties uz eksperta atzinumu, procesa virzītājs vadīsies tālāk, no tā ir atkarīgas turpmākās darbības, ja persona ir vesela, pierādot tās vainu, saņems sodu. Bet, ja cilvēks ir nepieskaitāms, viņam piemēros medicīniska rakstura piespiedu līdzekļus.

Savukārt KPL 195.pants nosaka obligātās ekspertīzes gadījumus: “Ekspertīze ir obligāta, lai noteiktu: 1) nāves cēloni vai miesas bojājumu smagumu un raksturu; 2) grūtniecības vai tās mākslīgas pārtraukšanas faktu; 3) pazīmes, kas norāda uz dzimumnoziedzuma izdarīšanu; 4) personas vecumu, ja tam ir nozīme kriminālprocesā, bet nav attiecīgu dokumentu; 5) aizdomās turētā vai apsūdzētā psihisko stāvokli vai tādas personas psihisko stāvokli, par kuru notiek tiesvedība medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu noteikšanai, ja procesa virzītājam rodas pamatotas šaubas par attiecīgo personu pieskaitāmību; 6) personas spēju adekvāti uztvert un iegūst lietā nozīmīgus faktus un liecināt par tiem, kā arī tās spēju patstāvīgi īstenot savas tiesības un likumiskās intereses kriminālprocesā, ja par to procesa virzītājam rodas pamatotas šaubas; 7) vērtspapīru īstumu; 8) narkotisko vielu, psihotropo vielu un prekursoru; 9) mirušās personas identitāti, ja izdarīta līķa ekshumācija; 10) ieroci, munīciju vai sprāgstvielu.” Apskatot iepriekš minēto pantu, var secināt, ka nav norādīti obligātie ekspertīžu gadījumi zādzību izmeklēšanā. Tāpat kā uz citiem nodarījumiem, arī uz zādzībām var attiecināt šī panta piekto un sesto punktu – ja procesa virzītājam rodas šaubas par aizdomās turētā vai apsūdzētā psihisko stāvokli vai par attiecīgo personu pieskaitāmību, kā arī par personas spēju adekvāti uztvert un iegūst lietā nozīmīgus faktus un liecināt par tiem, patstāvīgi īstenot savas tiesības un likumiskās intereses kriminālprocesā.

Ekspertīzes veidi cits no cita atšķiras ne tikai pēc ekspertīzes priekšmetiem, bet arī pēc pētāmajiem objektiem, kas ir informācijas nesēji ar faktiem un notikumiem un ir faktisko datu iegūšanas avoti. Katra objekta izpēte ir izzināšanas līdzeklis faktu noskaidrošanai atbilstoši uzdotajiem jautājumiem.⁵⁷ Ekspertīzes priekšmets ir identificējamie un diagnosticējamie jautājumi, taču pētāmie objekti ir priekšmeti, cilvēki u.tml.

Kriminālistiskās ekspertīzes ir trasoloģiskā ekspertīze, dokumentu kriminālistiskā ekspertīze, ieroču ekspertīze, portreta ekspertīze, fonoskopiskā ekspertīze, genoskopiskā ekspertīze, odoroloģiskā ekspertīze.⁵⁸ Attiecīgai situācijai nosakāma atsevišķa ekspertīze. Izņemtās apavu un pirkstu pēdas nododamas uz trasoloģisko ekspertīzi, diezgan bezjēdzīgi būtu tās nodod uz cita veida ekspertīzi. Katru ekspertīzes veidu veic kvalificēts eksperts, kurš praktizē tikai konkrētā ekspertīžu izdarīšanā.

Katra ekspertīzes veida raksturīga pazīme ir ne tikai ekspertīzes priekšmets un izpētes objekti, bet arī izpētes metodika. Atbilstoši specifiskajiem uzdevumiem izpētes transformētā veidā tiek izmantotas metodes un tehniskie līdzekļi, kas aizgūti no tehniskajām un

⁵⁷ Grieznis P. Praktiskā kriminālistika. Rīga: Likuma vārdā, 2000, 164. – 165. lpp.

⁵⁸ Terehovičs V., Nīmande E. Kriminālistika. Kurša lekciju konspekts. Rīga: b.i., 2008, 102.lpp.

dabaszinātnēm, bet pēc formas un pielietošanas paņēmieniem būtiski atšķiras no vispārzinātniskajām metodēm un līdzekļiem.⁵⁹ Tas liecina, ka katrā atsevišķā situācijā, atkarībā no ekspertīzes veida ir pielietojamas speciālas, atšķirīgas metodes un paņēmieni, arī speciāli tehniski līdzekļi un ierīces, lai izpētītu pēdas un atbildētu uz uzdotajiem jautājumiem.

Latvijā ekspertu iestādes ir Valsts policijas Kriminālistikas pārvalde, Valsts Tiesu ekspertīžu birojs, Valsts Tiesu medicīnas ekspertīžu centrs, Valsts Robežsardzes galvenās pārvaldes Ekspertu dienests, Rīgas psihiatrijas un narkoloģijas centrs.⁶⁰ Pēc dotā uzskaitījuma var secināt, ka Latvijā ir dažādas ekspertu iestādes, kuru kompetencē ir dažādi uzdevumi.

Valsts Tiesu ekspertīžu biroja mājas lapā ir norādīti dažādu ekspertīžu veidi, kas tiek veiktas šīs iestādes ietvaros. Uz zādzību izmeklēšanu varētu attiecināt tikai dažas no iespējamajām ekspertīzēm šajā iestādē. Svarīgi pieminēt – apavu pēdu izpēte risina tradicionālos ar apavu pēdām saistītos jautājumus. Salīdzinot pazīmes, kas apava pazolē veidojas tā ražošanas un valkāšanas procesā, eksperti var noteikt, vai pēdu ir veidojis izpētāmais apavs. Ļoti nozīmīga zādzību izmeklēšanā ir daktiloskopiskā identifikācija. Daktiloskopiskās izpētes objekti ir cilvēka roku pirkstu, plaukstu un kāju pēdu papillārrakstu aina, kas paliek uz priekšmetiem vai arī eksperimentāli (salīdzinošie paraugi) tiek iegūta pēc to saskares ar rokām vai kājām. Biroja eksperti veic daktiloskopisko identifikāciju. Tas nozīmē – viņi salīdzina nozieguma vietā atstātās daktiloskopiskās pēdas ar eksperimentāli iegūtiem personu roku pirkstu un kāju nospiedumiem. Atrodot noteiktu skaitu sakrītošu pazīmju, ir iespējams noteikt personu, kura šīs pēdas ir atstājusi. Salīdzinot vairāku nozieguma vietu pēdas, var noteikt, vai tās atstājusi viena un tā pati persona.⁶¹ Svarīga loma zādzības izmeklēšanā ir gan pirkstu, gan apavu pēdu konstatēšana. Šī biroja eksperti ir kompetenti ļoti dažādos jautājumus, tieši saistībā ar apavu pēdu izpēti un ar daktiloskopisko izpēti. Eksperti veic izpēti, eksperimentē, salīdzina.

Veicot trasoloģisko ekspertīzi, pētāmo objektu salīdzināšanu parasti izdara ne tieši ar objektiem, bet gan ar fotoattēliem. Ja, izdarot kāju trasoloģisko ekspertīzi, pēdā atrod kādas nepiederošas vielas (augu paliekas, augsnes daļiņas, krāsa, asinis u.c.), var rasties nepieciešamība izdarīt arī augsnes, augu valsts, laku un krāsu, bioloģisko vai citu ekspertīzi.⁶² Šādos gadījumos, kad pētot atsevišķu objektu, uzrodas nepieciešamība izdarīt citu ekspertīzi, jau sākumā jāapsver

⁵⁹ Grieznis P. Praktiskā kriminālistika. Rīga: Likuma vārdā, 2000, 165. lpp.

⁶⁰ Terehovičs V., Nīmande E. Kriminālistika. Kurša lekciju konspekts. Rīga: b.i., 2008, 103. -104. lpp.

⁶¹ Valsts Tiesu ekspertīžu biroja mājaslapa. Ekspertīžu veidi. Pieejams: http://vteb.gov.lv/ekspertizu_veidi, [aplūkots 2017.gada 30.martā]

⁶² Grieznis P. Praktiskā kriminālistika. Rīga: Likuma vārdā, 2000, 167.lpp.

nepieciešamība veikt komplekso ekspertīzi. Salīdzināšanai izmanto fotogrāfijas, tāpēc svarīgi, lai tās būtu kvalitatīvi uzņemtas un derīgas eksperta pētījumam.

Tieši tāpat arī zādzību izmeklēšanā svarīga ir homoskopisko pēdu izpēte. Jēdziens „homoskopiskās pēdas” sevī ietver cilvēka zobu, lūpu, ausu un citu ķermeņa daļu atstātās pēdas, kā arī pēdas, kas raksturo cilvēka kustību iemaņas. Tāpat kā pirksti, arī citas ķermeņa daļas, saskaroties ar dažādiem objektiem, piemēram, loga stiklu, durvīm, traukiem, atstāj personas identifikācijai derīgas pēdas. Biroja praksē ir piemērs, kad, izpētot zobu atstātās pēdas uz nozieguma vietā atstāta iekosta ābola, izdevās pierādīt personas līdzdalību smaga nozieguma izdarīšanā.⁶³ Zaglis nemanot var atstāt visdažādākās pēdas – atstāt nokostu šokolādes tāfelīti vai kā biroja piemērā – atstāts iekosts ābols. Nemanot tiek atstātas pēdas, kuras var identificēt, veicot ekspertīzi.

Mehanoskopisko pēdu izpēte, kas notiek, apvienojot trasoloģiskās un materiālu izpētes metodes, risina jautājumu par vesela priekšmeta identificēšanu pēc no tā atdalītām daļām. Veic rīku un instrumentu atstāto pēdu ekspertīzi, konstatējot uzlaušanas faktu, nosakot bojājumu rašanās apstākļus, izmantotos rīkus un instrumentu.⁶⁴ Var secināt, ka eksperti zina un prot ļoti daudz, ik dienas viņi tiek galā ar visdažādākajiem uzdevumiem, no nelielām daļām spēj identificēt veselu priekšmetu. Bez attiecīgas kvalifikācijas tas nebūtu iespējams. Pie tam visus uzdevumus un prasības, kas jāizpilda ekspertam konkrētā ekspertīzē, nemaz nav iespējams uzskaitīt.

Papillārlīniju pēdu vizualizēšana – roku pirksti, delnas un basas kājas, saskaroties ar dažāda veida priekšmetiem, uz to virsmas atstāj pēdas. Vairumā gadījumu šīs pēdas ir neredzamas (latentas). Lai tās vizualizētu un padarītu derīgas salīdzinošai izpētei, eksperti pielieto dažādas metodes. To izvēle ir atkarīga no objekta virsmas rakstura, uz kura atrodas pēdas, kā arī no atstāto pēdu vecuma. Ir zināms, ka no cilvēka ādas izdalās sviedri un taukvielas, kuru sastāvā ietilpst ļoti daudz organisku un neorganisku savienojumu. Izvēloties piemērotu izpētes metodi, eksperti var vizualizēt atstātās papillārlīniju pēdas ne tikai uz gludiem priekšmetiem, bet arī uz auduma un cilvēka ādas. Biroja speciālisti savā darbā izmanto gandrīz visas šobrīd ekspertīžu praksē zināmās pēdu vizualizēšanas metodes, sākot no optiskām, kas pēdas neiznīcina un nerada izmaiņas tajās, līdz fizikālām un ķīmiskām metodēm, kuru pamatā ir no ādas izdalīto vielu mijiedarbība ar

⁶³ Valsts Tiesu ekspertīžu biroja mājaslapa. Ekspertīžu veidi. Pieejams: http://vteb.gov.lv/ekspertizu_veidi, [aplūkots 2017.gada 30.martā]

⁶⁴ Turpat.

dažāda veida reaktīviem.⁶⁵ Pastāv dažādas metodes, ar kuru palīdzību var vizualizēt pēdas, kas nozīmē, ka katrā gadījumā rūpīgi jāizvērtē, kuru metodi izmantot, lai nesabojātu pēdas, neradītu jaunas u.tml.

Transportlīdzekļu atstāto pēdu izpēte – pēc pēdām nosaka transporta līdzekļa veidu un veic identificējošus pētījumus. Nosaka automobiļa modeli un tā izgatavošanas laiku pēc ceļu satiksmes negadījuma vietā izņemtajiem objektiem.⁶⁶ Arī šī ekspertīze ir nozīmīga zādzību izmeklēšanā, jo precīzi nosaka visu iespējamo informāciju par automašīnu. Izmeklētājs var izdarīt pieņēmumus, bet eksperts konkrētu atzinumu ar patiesu informāciju.

Atsevišķi no iepriekš minētajām Valsts Tiesu ekspertīžu biroja veiktajām izpētēm autore vēlas vērst uzmanību uz ekspertīzi, kurai arī ir liela loma zādzību izmeklēšanā. Tiesizpētēs izdara arī šķiedru, šķiedru materiālu un to izstrādājumu ekspertīzi. Par šīs ekspertīzes objektiem var būt atsevišķas šķiedras, dažādi audumi, dzija, auklas u.c. Izpētot atsevišķās šķiedras, visbiežāk noskaidro to izcelsmes avotu vai grupas piederību. Piemēram, atrodot un izpētot atsevišķas šķiedras, kuras notikuma vietā būtu varējis atstāt noziedznieks, pārvarot šķērslī (žogu, logu u.c.), rodas iespēja noskaidrot šo šķiedru mikrodaļiņu piederību aizdomās turētās personas apģērba auduma šķiedrām, kas savukārt var liecināt par viņa līdzdalību notikumā.⁶⁷ Neuzmanība ir noziedzīgā nodarījuma klupšanas akmens ne tikai zādzībās, bet jebkurā noziedzīgā nodarījumā, pateicoties tam, nodarījuma izdarītāji tiek notverti un saņem likumā paredzēto sodu. Varētu rasties jautājums – kā gan notikuma vietā atrasta auduma šķiedra var palīdzēt atrast zādzības izdarītāju? To izdarīt ir grūti, ja tā ir vienīgā pēda notikuma vietā, bet, ja izdodas atrast apavu pēdu, ideālā variantā pirkstu pēdu un ja kāds ir redzējis personu tuvojamies nozieguma vietai vai no tās aizejot, piefiksējot tikai tās apģērbus, jau rada daudz faktu, kurus nepieciešams sīkāk pētīt un pārbaudīt.

Valsts policijas Kriminālistikas pārvaldē ir šādas nodaļas – DNS ekspertīžu nodaļa, ķīmisko ekspertīžu nodaļa, odoroloģisko ekspertīžu nodaļa, dokumentu tehnisko ekspertīžu nodaļa, infotehnisko ekspertīžu nodaļa, grāmatvedības revīziju nodaļa, ieroču un trasoloģisko ekspertīžu nodaļa.⁶⁸ No šī uzskaitījuma var secināt, cik dažādos virzienos pārvalde darbojas un kāda veida ekspertīzes veic. Zādzību izmeklēšanā būs nepieciešamība sadarboties ar DNS

⁶⁵Valsts Tiesu ekspertīžu biroja mājaslapa. Ekspertīžu veidi. Pieejams: http://vteb.gov.lv/ekspertizu_veidi, [aplūkots 2017.gada 30.martā]

⁶⁶Turpat.

⁶⁷Grieznis P. Praktiskā kriminālistika. Rīga: Likuma vārdā, 2000, 172. lpp.

⁶⁸Valsts policijas Kriminālistikas pārvaldes mājaslapa. Pieejams: <http://www.ekspertize.vp.gov.lv/index.php?sadala=21&ln=lv> [aplūkots 2017. gada 1. aprīlī]

ekspertīžu nodaļu, ķīmisko ekspertīžu nodaļu, atsevišķos gadījumos ar odoroloģisko ekspertīžu nodaļu, ieroču un trasoloģisko ekspertīžu nodaļu.

DNS ekspertīžu nodaļā – lietisko pierādījumu izpēte – ar mērķi noskaidrot, vai uz izpētes objekta ir konkrētas personas bioloģiskais materiāls (asinis, siekalas, mati, sperma, ādas daļiņas u.c.). Ķīmisko ekspertīžu nodaļā – šķiedru materiālu un to izstrādājumu izpēte. Izpētes objekti: tekstila šķiedru materiāli (audums, trikotāža, neauduma materiāli u.c.); diegi, auklas, virves; šķiedras un šķiedru mikrodaļiņas. Ieroču un trasoloģiskajā nodaļā – daktiloskopiskā ekspertīze – pirkstu, delnu pēdu identifikācija, trasoloģiskā ekspertīze – apavu pēdu identifikācija, kā arī citas pēdas. Odoroloģiskā ekspertīžu nodaļa – odoroloģiskajā ekspertīzē veic pārbaudāmās personas (aizdomās turētā, apsūdzētā, cietušā u.c.) identifikāciju ar speciāli apmācītu suņu – biodetektoru palīdzību, salīdzinot notikuma vietā izņemto smaržu pēdu ar pārbaudāmās personas smaržu. Tātad, kamēr nav noteikta pārbaudāmā persona, ekspertīzi veikt nevar.⁶⁹ Pārvaldes darbības sfēra ir diezgan plaša, katra nodaļa veic dažādas ekspertīzes. Lielākoties visos zādzību gadījumos nepieciešamas iepriekš minētās ekspertīzes, taču tas ir atkarīgs no notikumu vietā atrastām pēdām, cik kvalitatīvi tās izņemtas u.tml.

⁶⁹ Valsts policijas Kriminālistikas pārvaldes mājaslapa. Pieejams:
<http://www.ekspertize.vp.gov.lv/index.php?sadala=21&ln=lv> [aplūkots 2017. gada 1. aprīlī]

3. Speciālista, psihologa vai pedagoga, tulka un revidenta speciālo zināšanu pielietošana zādzību izmeklēšanā

Izpētot „Saeimas kodifikācijas nodaļas 1926. gada izdevumā „Kriminālprocesa likumi”, secināms, ka jēdziens „speciālists” netika izmantots.

Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālprocesa kodeksā (turpmāk Latvijas PSR Kriminālprocesa kodekss) 134.¹ panta 1. daļā teikts, ka gadījumos, kas paredzēti šajā kodeksā, izmeklētājam ir tiesības izsaukt speciālistu, kas nav ieinteresēts lietas iznākumā, piedalīties izmeklēšanas darbībā. Šī panta 2. daļā noteikts, ka pirms izmeklēšanas darbības uzsākšanas, kurā piedalās speciālists, izmeklētājs pārliecinās par speciālista identitāti un kompetenci, kā arī noskaidro viņa attiecības ar apsūdzēto un cietušo. Savukārt šī panta 3. daļā ir norādīts, ka speciālista pienākums ir ieraksties pēc izsaukuma, pielietojot savas speciālās zināšanas un iemaņas, piedalīties izmeklēšanas darbībā, lai palīdzētu izmeklētājam pierādījumu atklāšanā, nostiprināšanā un izņemšanā; pievērst izmeklētāja vērību apstākļiem, kas saistīti ar pierādījumu atklāšanu, nostiprināšanu, sniegt paskaidrojumus par darbībām, kuras viņš izpilda.⁷⁰

Pēc autores domām, Latvijas PSR Kriminālprocesa kodekss diezgan izsmeļoši atspoguļo speciālista lomu un nozīmīgumu izmeklēšanas darbību veikšanā kriminālprocesā. Attiecīgais pants norāda, ka speciālistam ir jābūt kompetentam, apveltītam ar speciālām zināšanām, tātad arī pieredzi. Skaidri redzams, ka speciālista pienākums bija sniegt palīdzību izmeklētājam izmeklēšanas darbību izdarīšanā. Strīdīgs jautājums, pēc autores domām, ir par palīdzību pierādījumu izņemšanā. Ja palīdzība ir saprotama kā konsultēšana, tad tas atbilst mūsdienu KPL izpratnei par speciālista lomu kriminālprocesā. Jo, pēc autores domām, speciālists neveic neko praktisku, tas ir, speciālists neizdara izmeklēšanu, to dara procesa virzītājs, praktiskiem pētījumiem, atzinumu sniegšanai pieaicina ekspertus.

Latvijas PSR Kriminālprocesa kodeksa komentāros ir teikts, ka ar speciālistu ir jāsaprot persona, kurai ir dziļas, plašas un vispusīgas zināšanas zinātnē, tehnikā un mākslā vai kādā amatniecības nozarē. Parasti tas ir cilvēks ar augstāko izglītību. Speciālists un eksperts kriminālprocesā ir dažādas personas. Katrs eksperts ir speciālists, bet ne katrs speciālists ir

⁷⁰ Latvijas PSR Tieslietu ministrija. Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālprocesa kodekss. Rīga: Avots, 1985, 92. – 93. lpp.

eksperts. Eksperts dod atzinumu, kurš ir viens no pierādījuma veidiem. Speciālists šādu atzinumu nedod.⁷¹

Autore piekrīt PSR Kriminālprocesa kodeksa komentāros sniegtajam skaidrojumam. Precīzi un saprotami ir izskaidrots, kas ir speciālists. Kā arī sniegts skaidrojums, kādas ir būtiskākās atšķirības starp ekspertu un speciālistu. Izlasot tā laika likuma normu un komentārus, kļūst skaidrs, ka katra no šīm personām dara to, kas ietilpst viņu kompetencē un kādas zināšanas ir nepieciešamas, lai piedalītos kriminālprocesā.

Tāpat arī PSR Kriminālprocesa kodeksa komentāros ir noteikts, ka, izdarot atsevišķas izmeklēšanas darbības (piemēram, notikuma vietas apskate, liķa apskate, kratīšana, izmeklēšanas eksperiments), var gadīties, ka izmeklētājam trūkst attiecīgu zināšanu priekšmetu pazīmju un būtības noskaidrošanā, situācijas pēdu un citu parādību novērtēšanā un fiksēšanā, zinātniski tehnisko līdzekļu pielietošanā u. tml., tādēļ likums piešķir viņam tiesības aicināt sev palīgā attiecīgu speciālistu. Speciālists sekmēja izmeklētāja darbu pierādījumu atrašanā, fiksēšanā un izņemšanā, sniedza izmeklētājam zinātniski tehnisku palīdzību, konsultēja viņu speciālos jautājumos izmeklēšanas darbību gaitā. Speciālista pieaicināšanas mērķis – izmeklēšanas pilnības nodrošināšana.⁷²

Komentāros skaidri tiek norādīts, ka arī tajā laikā bija situācijas, kuru noregulēšana tiesību normās un šādu jautājumu apspriešanai komentāros bijusi liela nepieciešamība. Tikai apsveicami, ja procesa virzītājs ir arī speciālists, kurš ir kompetents ne tikai juridiskos jautājumos, tiesību normu piemērošanā u. tml., bet arī ir ieguvis izglītību citā jomā, kas dod viņam iespēju pašam veikt izmeklēšanu, neiesaistot un neaicinot speciālistu.

Mūsdienās bieži var dzirdēt dažādas situācijas, kad policijas darbinieki, ierodoties notikumu vietā, kur notikusi zādzība, piemēram, nozagti automašīnas atpakaļskata spoguļi, nepieaicinot speciālistu, secina un informē cietušo personu, nemaz neuzsākot izmeklēšanu: kriminālprocesu nevar uzsākt, jo radītie zaudējumi nepārsniedz 300 eiro apmēru, kā arī pirkstu pēdas nav nozīmes meklēt, jo pagājusi vairāk kā pusstunda. Tāpat līdzīgā situācijā, kad policijas darbinieki atbrauc uz notikuma vietu, veic apskati, secina, ka notikusi zādzība, pieaicina ekspertu, kurš izņem pēdas un tomēr atrod cimda pēdu un apavu pēdu, lai gan pagājušas vairākas stundas. Varētu būt dažādi viedokļi par šādu policijas darbinieku rīcību. Taču autore uzskata, ka iepriekš

⁷¹ Azāna B. vispārīgā redakcija. Latvijas PSR Kriminālprocesa kodeksa komentāri. Rīga: Avots, 1986, 211.lpp.

⁷² Azāna B. vispārīgā redakcija. Latvijas PSR Kriminālprocesa kodeksa komentāri. Rīga: Avots, 1986, 211.- 212. lpp.

minētie piemēri pierāda, ka speciālista vai eksperta piedalīšanās ir nepieciešama, lai sasniegtu taisnīgu kriminālprocesa rezultātu un mērķi.

Latvijas KPK 134.1 pantā 1. daļā regulēta speciālista piedalīšanās: „Ja pierādījumu atklāšanai, nostiprināšanai vai izņemšanai ir nepieciešamas speciālas zināšanas un iemaņas, procesa virzītājam ir tiesības izsaukt speciālistu, kas nav ieinteresēts lietas iznākumā, piedalīties izmeklēšanas darbībā. Procesā virzītāja prasība izsaukt speciālistu ir saistoša tā uzņēmuma, iestādes vai organizācijas vadītājam, kurā speciālists strādā.”⁷³ Attiecīgi var secināt, ka arī Latvijas KPK parādās jēdziens „speciālas zināšanas”, kuras nepieciešamas personai, kura piedalās izmeklēšanā.

Šobrīd spēkā esošajā KPL 113. panta 1. daļā dota speciālista definīcija – speciālists ir persona, kura pēc kriminālprocesa veicošās amatpersonas aicinājuma sniedz tai palīdzību, izmantojot savas speciālās zināšanas vai darba iemaņas noteiktā jomā. Būtiska nozīme arī KPL 113. panta 3. daļai, kurā noregulēti speciālista pienākumi – 1) ierasties kriminālprocesa veicošās amatpersonas norādītajā laikā un vietā un piedalīties izmeklēšanas darbībā, ja ir ievērota uzaicināšanas kārtība; 2) sniegt palīdzību, izmantojot savas zināšanas un iemaņas, bet neizdarīt praktiskus pētījumus izmeklēšanas darbības veikšanā, noziedzīga nodarījuma pēdu atrašanās, faktū un apstākļu izprašanā, kā arī izmeklēšanas darbības norises un rezultātu fiksēšanā; 3) vērst izmeklēšanas darbības veicēja uzmanību uz apstākļiem, kas ir nozīmīgi apstākļu atklāšanā un izprašanā; 4) neizpaust izmeklēšanas darbības saturu un rezultātus, ja par to neizpaušanu ir īpaši brīdināts.

Tātad speciālists palīdz izmeklēšanā nevis praktiski pētīt, bet gan sniedzot palīdzību procesa virzītājam, pielietojot savas teorētiskās zināšanas un iemaņas kādā specialitātē, tādējādi arī palīdzot izmeklētājam atklāt lietā kaut ko jaunu, ko viņš nav pamanījis, jo trūkst speciālo zināšanu.

Apkopojot visu iepriekš minēto, autore secina, ka PSR kriminālprocesa kodeksā, tāpat arī Latvijas KPK un mūsdienu KPL nav redzama liela atšķirība par to, kas ir speciālists un cik liela nozīme ir viņa speciālajām zināšanām izmeklēšanā.

No pieejamā Krievijas Kriminālprocesa kodeksa speciālists ir persona, kam ir īpašas zināšanas un uzaicināts piedalīties procesuālās darbībās tādā kārtībā, kādā nosaka šis kodekss,

⁷³ Kriminālprocesa kodekss: LR likums. Pieejams: <https://m.likumi.lv/doc.php?id=90971> [aplūkots 2017. gada 23. martā]

speciālists palīdz formulēt jautājumus, kuri vēlāk jāuzdod ekspertam.⁷⁴ Arī Krievijā speciālistus pieaicina, kad trūkst speciālo zināšanu, ar piedalīšanos procesuālās darbībās ir jāsaprot – sniedz palīdzību, konsultējot utt., nevis praktiski izpildot kādu uzdevumu.

Savukārt no pieejamā Ukrainas Kriminālprocesa kodeksa var secināt, ka speciālists kriminālprocesā ir persona, kurai ir īpašas, speciālas zināšanas un prasmes, kas nepieciešamas, lai izmantotu tehniskas vai citas ierīces, un kura ir kompetenta sniegt konsultāciju pirmstiesas izmeklēšanas un tiesas izmeklēšanas laikā par jautājumiem, kas prasa īpašas zināšanas un prasmes.⁷⁵ Tātad var secināt, ka speciālists, pielietojot zināšanas kādā jomā, konsultē izmeklētāju, kā pareizāk šo darbību veikt, lai iegūtu labāku rezultātu.

Arī no pieejamā Polijas Kriminālprocesa kodeksa 205. panta var secināt, ka speciālistam jābūt apveltītam ar speciālām zināšanām – speciālistus var aicināt piedalīties, ja veicot pārbaudes, eksperimentus, ekspertu novērtējumu, materiālo objektu konfiscēšanu vai meklēšana prasa pielietot arī citus tehniskus pasākumus, piemēram, veikt mērījumus un aprēķinus, uzņemt fotogrāfijas vai izņemt pēdas.⁷⁶ Pēc Polijas Kriminālprocesa kodeksa var secināt, ka jēdziens „speciālists” vairāk attiecinās uz šobrīd spēkā esošā Latvijas KPL jēdzienu „eksperts”, jo speciālists neveic praktiskus pētījumus, neizņem pēdas un neizdara praktiskas darbības.

Speciālists ir izmeklēšanā neieinteresēta persona. Procesa virzītājam nolūkā kvalificēti pielietot pirmstiesas izmeklēšanā zinātnes un tehnikas sasniegumus, kas prasa speciālas zināšanas, Latvijas KPK noteiktajos gadījumos (arī šobrīd spēkā esošajā KPL) atļauj pieaicināt speciālistu, kuram jāatbilst diviem galvenajiem nosacījumiem – viņam jābūt ar speciālām zināšanām un viņš nedrīkst būt krimināllietā ieinteresēts ne tieši, ne netieši.⁷⁷ Autore piekrīt Dr. iur., prof. Ā. Meikališai, „svarīgas ir ne tikai speciālas zināšanas, bet nedrīkst pastāvēt jebkāda ieinteresētība lietas iznākumā, jo tai pastāvot, tiktu kavēta izmeklēšana, kas arī novestu pie netaisnīga tiesisko attiecību noregulējuma.”

Speciālists pirmstiesas izmeklēšanā, tās darbības laikā, kurā viņš ir aicināts piedalīties, veic konsultanta pienākumus, respektīvi, darbojas kā tehnisks palīgs. Arī tiesas sēdē speciālists atbilstoši savām speciālajām zināšanām un profesionālām iemaņām konsultē tiesas izmeklēšanas

⁷⁴ Criminal Procedure Code of the Russian Federation (2001, amended 2012) (English version). Pieejams: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots 2017. gada 23. martā]

⁷⁵ Criminal Procedure Code of Ukraine (2013, amended 2015) (English Version) Pieejams: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots 2017. gada 23. martā]

⁷⁶ Criminal Procedure Code of the Republic of Poland (1997, amended 2003) (English version). Pieejams: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots 2017. gada 23. martā]

⁷⁷ Meikališa Ā. Pirmstiesas izmeklēšana. Rīga: SIA „Biznesa augstskola Turība”, 2001, 22. lpp.

gaitā radušās problēmas.⁷⁸ Pēc autores domām, precīzāk definēt jēdzienu „speciālists” – procesa virzītāja konsultants, tehnisks palīgs, kam ir speciālas zināšanas, pieredze un iemaņas kādā jomā. Literatūrā, neatkarīgi no autora, diezgan saprotami un plaši aprakstīts, kas ir speciālists, galvenais akcents likts uz „speciālajām zināšanām”, tātad, ja nav šādu zināšanu, personu par speciālistu pieaicināt nedrīkst.

Pēc Alūksnes Kriminālpolicijas inspektora pieredzes secināms, ka lielākoties praksē speciālistu pieaicina, kad ir notikušas kokmateriālu zādzības no mežiem, krautuvēm, tad tiek pieaicināts mežniecības speciālists gan notikuma vietas apskates veikšanā, gan veicot kratīšanu vai atrasto kokmateriālu apskatē atrašanas gadījumā, kurš pasaka, kas tā par koku sugu, nosaka apjomu, aptuveno laiku, kad koks ir cirsts, kas parāda, ka tie koki var būt vai nevar būt no tās zādzības vietas, laika u.tml. Līdz ar to skaidrs, ka, neskatoties uz izmeklētāju kompetenci un zināšanām jurisprudencē, izmeklēšanā nepietiek pārzināt tiesību normas un tās interpretēt, ļoti nepieciešamas ir arī speciālas zināšanas kādā jomā, šajā gadījumā mežsaimniecībā.

Izpētot „Saeimas kodifikācijas nodaļas 1926. gada izdevumā „Kriminālprocesa likumi”, secināms, ka jēdziens „psihologs” un „pedagogs” netika izmantots. Lai gan attiecībā uz pedagogu var attiecināt 456. panta 3. daļā noteikto – „izdarot izmeklēšanu par mēmiem un vispār tādām personām, kuras nevar izteikt savas domas vārdiem, viens no nosacījumiem – ja izmeklēšana notiek pilsētā, kur ir kurlmēmo audzināšanas iestāde, tad pieaicināms viens no šīs iestādes skolotājiem.”⁷⁹ Attiecīgi var secināt, ka pedagogus dēvēja par skolotājiem tā laika redakcijā, jo viens no veidiem, kā saprasties ar kurlmēmiem, bija pieaicināt skolotāju, kurš spēj saprasties ar konkrētu personu.

Latvijas PSR kriminālprocesa kodeksā 152. panta 1. daļā noteikts, ka „nepilngadīgo apsūdzēto, ja tas nepieciešams, nopratina, piedaloties pedagogam”, kā arī „ja nepilngadīgais nav sasniedzis sešpadsmit gadu vecumu, pedagoga klātbūtne viņa nopratināšanā ir obligāta.” Tāpat arī 160. panta 1. daļā norādīts, ka „nopratinot liecinieku, kas nav sasniedzis četrpadsmit gadu vecumu vai pēc izmeklētāja ieskata, nopratinot liecinieku, kas nav sasniedzis sešpadsmit gadu vecumu, pieaicina pedagogu.”⁸⁰ Pēc apskatīto pantu redakcijām var secināt, ka procesa virzītājam bijusi izvēle nopratināt apsūdzēto nepilngadīgo ar pedagoga starpniecību, taču ar vienu izņēmumu – līdz sešpadsmit gadiem pedagoga piedalīšanās bijusi obligāta. Nopratinot

⁷⁸ Meikališa Ā., Strada K. Kriminālprocesa ūlo terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: RAKA, 2000, 258. lpp.

⁷⁹ Saeimas kodifikācijas nodaļa. „Kriminālprocesa likumi”. Rīga: b.i., 1926.

⁸⁰ Latvijas PSR Tieslietu ministrija. Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālprocesa kodekss. Rīga: Avots, 1985, 102. – 106. lpp.

nepilngadīgo liecinieku, pedagoga piedalīšanās obligāta, ja persona nav sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu. Autore vērtē šo procesa virzītāja izvēles iespēju negatīvi un kritiski, jo procesa virzītājam nav šādu speciālo zināšanu darbam ar nepilngadīgajiem, tātad jāapšaubā viņa kompetence, izvērtējot konkrētu situāciju – ir vai nav nepieciešama pedagoga klātbūtne.

Tāpat arī PSR kriminālprocesa kodeksa 284. pantā ir teikts, ka „nopratinot lieciniekus, kas nav sasnieguši astoņpadsmit gadu vecumu, pēc tiesas ieskata var izsaukt pedagogu vai vecākus. Šīs personas ar tiesas atļauju var uzdot lieciniekiem jautājumus.”⁸¹ Tātad arī lietas iztiesāšanā tiesā mēdza piedalīties pedagogi, kuri bija kompetenti saskarsmē ar nepilngadīgajiem.

KPK 160. pantā norādīts: „Nopratinot liecinieku, kas nav sasniegjis četrpadsmit gadu vecumu vai, pēc izziņas izdarītāja vai prokurora ieskata, nopratinot liecinieku, kas nav sasniegjis sešpadsmit gadu vecumu, pieaicina pedagogu, psihologu vai speciālistu, kas apmācīts psiholoģiskajam darbam ar bērniem kriminālprocesā (turpmāk – speciālists psihologs).”⁸² Pēc tā laika likuma redakcijas var secināt, ka psihologi, pedagogi tika dēvēti par speciālistiem. Kaut gan tas, pēc autores domām, nav īsti korekti, jo speciālists, kā jau minēts iepriekšējā darba apakšnodaļā, ir persona, kas konsultē procesa virzītāju, dodot padomu un norādes savas kompetences ietvaros. Taču šajā situācijā psihologu vai pedagogu pieaicina darbam ar bērnu, kurš pats uzdod jautājumus nepilngadīgajam, pratina.

Šobrīd spēkā esošā KPL 152.pants nosaka nepilngadīgo pratināšanas īpatnības. Šī panta 2. daļā norādīts: „Nepilngadīgo pratina izmeklēšanas darbības veicējs, kuram ir speciālas zināšanas par saskarsmi ar nepilngadīgo kriminālprocesa laikā. Ja izmeklēšanas darbības veicējs nav ieguvis speciālas zināšanas par saskarsmi ar nepilngadīgo kriminālprocesa laikā vai ja izmeklēšanas darbības veicējs to uzskata par nepieciešamu, nepilngadīgo pratina pedagoga vai psihologa klātbūtnē.” Tātad var secināt, ka ir nepieciešamas speciālas zināšanas darbā ar nepilngadīgajiem, jo bērni uztver visu savādāk, saasināti, bieži neapzinās savas darbības un pateikto, vārdu sekas. Ja nepilngadīgo pratina persona bez šīm speciālajām zināšanām, visticamāk efektīvs mērķis netiks sasniegts.

Tieši psihologs, arī pedagogs, kam ir liela pieredze un zināšanas, strādājot ar nepilngadīgajiem, var iegūt bērna uzticēšanos, likt pārvarēt viņam bailes. Tāpat arī psihologs būs iejūtīgāks sarunas laikā, tādējādi aizsargājot bērna intereses.

⁸¹ Latvijas PSR Tieslietu ministrija. Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālprocesa kodekss. Rīga: Avots, 1985, 182. – 183.lpp.

⁸² Kriminālprocesa kodekss: LR likums. Pieejams: <https://m.likumi.lv/doc.php?id=90971>, [aplūkots 2017. gada 24. martā]

153. pants regulē nosacījumus par nepilngadīgās personas pratināšanu ar psihologa starpniecību. Pirmajā daļā minēts, „ja psihologs uzskata, ka 14 gadus nerasniegušās personas psihei vai tāda nepilngadīgā psihei, kas atzīts par cietušo no vardarbības, ko nodarījusi persona, no kuras cietušais ir materiāli vai citādi atkarīgs, cilvēku tirdzniecības vai noziedzīga nodarījuma pret tikumību vai dzimumneaizskaramību var kaitēt tieša pratināšana, to var izdarīt ar tehnisko līdzekļu un psihologa starpniecību.” Attiecīgi psihologam ir speciālas zināšanas psiholoģijā un saskarsmē ar cilvēkiem. Psihologs atradīs pareizo pieeju katram individuāli, tādējādi neietekmējot un nenodarot pāri personas psihei.

Šī panta otrajā daļā norādīts, kā notiek pratināšana – “pratināmais kopā ar psihologu atrodas telpā, kura piemērota sarunai ar nepilngadīgo un kurā tehniski nodrošināts, ka procesa virzītāja uzdotos jautājumus dzird tikai psihologs”. Psihologs pārfrāzēs procesa virzītāja uzdotos jautājumus un spēs iztulkot pareizo atbildi, jo bērni situācijas un notikumus uztver citādi, viņiem ir sava izpratne un iztēle par notiekošo.

Autore uzskata, ka psihologi un pedagogi ir konkrēta kriminālprocesa dalībnieki, kuri uzaicināti piedalīties un palīdzēt procesa virzītājam darbā ar nepilngadīgajiem.

Pieejamajā Igaunijas Kriminālprocesa kodeksa 70. pantā norādīts: “Nepilngadīga liecinieka nopratināšanā iestāde, veicot kriminālprocesu, var pieaicināt amatpersonu, kas aizsargā bērnu tiesības, sociālo darbinieku, pedagogu vai psihologu.” Tāpat arī uzskaitīti obligātie nosacījumi, kad iepriekš minēto personu pieaicināšana ir obligāta. “Ja procesa virzītājs nav ieguvis atbilstošas zināšanas, apmācību, lai nopratinātu nepilngadīgus lieciniekus, obligāti jāpieaicina amatpersona, kas aizsargā bērna intereses, sociālo darbinieku, pedagogu vai psihologu. Obligātie nosacījumi: 1) Ja liecinieks nav vairāk kā desmit gadus vecs, un atkārtota pratināšana varētu būt kaitīga viņa psihei; 2) ja liecinieks nav vairāk kā četrpadsmit gadus vecs, un pratināšana saistīta ar vardarbību ģimenē, seksuālu vardarbību; 3) liecinieks ir ar runas, dzirdes traucējumiem, uztveres traucējumiem vai garīgiem traucējumiem.”⁸³ Apskatot Igaunijas likuma tiesību normas, uzreiz redzams, ka pedagogam vai psihologam ir atbilstošas zināšanas (speciālas, darbam ar bērniem) un izglītība, kas ir priekšnosacījums, lai piedalītos kriminālprocesā. Likums paredz arī obligātos nosacījumus, kad iepriekš minēto personu piedalīšanās ir obligāta, tātad šajos gadījumos procesa virzītājs nemaz nedrīkst nopratināt nepilngadīgo personu.

No pieejamā Ukrainas Kriminālprocesa kodeksa 226. panta secināms – ja nepieciešams, bērns vai nepilngadīgais tiek pratināts likumiska pārstāvja, pedagoga vai psihologa un

⁸³ Criminal Procedure Code of the Republic of Estonia (2003, amended 2013) (English version). Pieejams: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>, [aplūkots 2017. gada 24. martā]

praktizējoša ārsta klātbūtnē. 227. pantā noteikts, ka iepriekš minētās personas ir tiesīgas pēc procesa virzītāja atļaujas ieteikt, kādā veidā uzdot nepilngadīgajam jautājumus.⁸⁴ Apskatot Ukrainas Kriminālprocesa kodeksu, nav skaidri norādīts, uzsvērts, ka psihologam vai pedagogam nepieciešamas speciālas zināšanas, bet tas ir pašsaprotami – psihologs vai pedagogs nevar strādāt ar nepilngadīgo, ja nav profesionālis.

Savukārt pieejamajā Krievijas Kriminālprocesa kodeksā teikts: “Nepilngadīgo aizdomās turēto vai apsūdzēto, kurš nav sasniedzis sešpadsmit gadu vecumu vai ir sasniedzis šo vecumu, bet cieš no garīgiem traucējumiem, pratināšanā psihologa vai pedagoga piedalīšanās ir obligāta.”⁸⁵ No šīs normas, gluži tāpat kā iepriekš aplūkotās Ukrainas Kriminālprocesa kodeksa normas, nav redzams, ka speciālās zināšanas ir kā priekšnoteikums, lai piedalītos kriminālprocesā, bet tas nebūt nenozīmē, ka darbā ar nepilngadīgajiem pietiks ar procesa virzītāja juridiskajām zināšanām.

Psihologs ir psiholoģijas speciālists, cilvēks, kas labi pazīst, prot pareizi uztvert un novērtēt citus cilvēkus, to raksturu un pārdzīvojumus.⁸⁶ No šīs definīcijas skaidri saprotams, kas ir psihologa kompetencē, taču svarīgi, lai psihologs būtu kompetents, strādājot ar bērniem, nevis citā novirzienā.

Pedagogs pēc būtības ir speciālists – procesa virzītāja konsultants nepilngadīgo psiholoģijas problēmās. Pedagoga pienākums ir palīdzēt procesa virzītājam iegūt pilnīgas un patiesas liecības, sekmēt pareiza kontakta izveidi starp nepilngadīgo un personu, kas viņu nopratina.⁸⁷ Arī pedagogam ir jāievieš uzticība, lai nepilngadīgais vēlētos sadarboties un atbildētu uz uzdotajiem jautājumiem.

Dr. iur. prof., Ā. Meikališa norāda, ka darbā ar nepilngadīgajiem – vienalga, pārkāpējiem, lieciniekiem vai cietušajiem – vienmēr jāatceras, ka tie tomēr vēl ir tikai bērni, kurus vecuma atšķirību un citu iemeslu pēc nesaprot amatpersona, kura veic kriminālprocesu un kuri nesaprot šo amatpersonu. Līdz ar to ir jārada veids, kā saprasties un nenodarīt ļaunumu nevienai no aizsargātajām interesēm.⁸⁸ Autore piekrīt Ā. Meikališas viedoklim, no kura netieši izsecināms,

⁸⁴ Criminal Procedure Code of Ukraine (2013, amended 2015) (English version). Pieejams: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>, [aplūkots 2017. gada 24. martā]

⁸⁵ Criminal Procedure Code of the Russian Federation (2001, amended 2012) (English version). Pieejams: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>, [aplūkots 2017. gada 24. martā]

⁸⁶ Vārdnīca. Tēzaurus. Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/#/sv/psihologs> [aplūkots 2017. gada 24. martā]

⁸⁷ Meikališa Ā., Strada K.. Kriminālprocesuālo terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: RAKA, 2000, 178. lpp.

⁸⁸ Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K.. Kriminālprocess. Raksti 2005 – 2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 427.lpp.

ka, strādājot ar bērniem ir jāpiedalās speciālistam – psihologam/ pedagogam, kuram ir pieredze šajā jomā.

Apskatot Republikas tiesu praksi par 1999. gadu un 2000. gadu, autore secina, ka daudz zādzību nelielā apmērā izdarījuši nepilngadīgie, tas ir., 12,8 % no kopējā zādzību skaita. Skaita ziņā tie ir 32 nepilngadīgie līdz septiņpadsmit gadu vecumam.⁸⁹ Kas nozīmē, ka procesa virzītājam ir jāizvērtē, kuros gadījumos ir nepieciešams pieaicināt pedagogu vai psihologu, kā arī jāievēro likumā paredzētie – obligātie gadījumi.

2006. gadā ir izveidota rajona tiesu prakse, kurā analizēti spēkā stājušies tiesas spriedumi, kas pasludināti no 2006.gada 4.janvāra līdz 2006.gada 1.decembrim. Notiesāto skaits (LR tiesu apgabalos) kopā 382, no tiem 114 notiesātās personas (30 %) uz nozieguma izdarīšanas dienu nav sasniegušas pilngadības vecumu, 268 personas (70 %) ir bijušas pilngadīgas.⁹⁰ Šajā tiesu praksē labi atspoguļota informācija, kas norāda, cik daudz zādzību izdara nepilngadīgie. Tas nozīmē, ka izmeklēšanas darbībās būs nepieciešams pieaicināt psihologu vai pedagogu. Taču konsultējoties ar praktiķiem, autore var secināt, ka pedagogi un psihologi zādzību lietās tiek pieaicināti atsevišķos gadījumos, kad iesaistīts nepilngadīgais. Praktiķi uzskata, ka pedagogu un psihologu pieaicināšana ir diezgan apgrūtināša un nevajadzīga. Var iztikt bez šo personu pieaicināšanas, ja ir izieta speciāla apmācība darbā ar nepilngadīgajiem un ir iegūts sertifikāts saskarsmei ar bērniem.

Ja apmācība ir kvalitatīva un izmeklētājam pašam ir šādas zināšanas un iegūts sertifikāts, tad pieaicināt pedagogu, kam ir šīs speciālās zināšanas, ir diezgan nelietderīgi un nevajadzīgi, jo tiek tērēti līdzekļi un sadārdzināta konkrētā izmeklēšana.

Izpētot „Saeimas kodifikācijas nodaļas 1926. gada izdevumā „Kriminālprocesa likumi”, secināms, ka jēdziens „revidents” netika izmantots. Tieši tāpat arī Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālprocesa kodeksā šāds jēdziens neparādās. Latvijas Kriminālprocesa kodeksā nebija tiesību normu, kuras definētu jēdzienu “revidents”, tikai atsevišķi parādījās jēdziens „revīzija”, tāpēc autore uzskata, ka šis jēdziens ir jauninājums, kas parādās spēkā esošajā KPL (stājies spēkā 01.10.2005.).

⁸⁹ Latvijas Republikas Augstākā tiesa. Republikas tiesu prakse izskatot krimināllietas par zādzību, krāpšanu, piesavināšanos nelielā apmērā KL 180.p.) Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots: 2017. gada 25. aprīlī]

⁹⁰ Latvijas Republikas Augstākā tiesa. Tiesu prakses apkopojums. Atsevišķu rajona tiesu prakse sodu politikas veidošanā saistībā ar likuma piemērošanu un interpretāciju pēc Krimināllikuma 175. panta 3. un 4. daļas. Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots: 2017. gada 25. aprīlī]

KPL 35.pantā 1. daļā norādīts: „Revidentam ir pilnvaras veikt kriminālprocesu, ja viņš iegūvis attiecīgu kvalifikāciju, likumā noteiktajā kārtībā iegūvis sertifikātu revīziju veikšanai un saņēmis procesa virzītāja lēmumā noteiktu vai izmeklēšanas darbības protokolā fiksētu konkrētu uzdevumu.” Bet šī panta 2. daļā norādīti uzdevumi, ko procesa virzītāja uzdevumā veic revidents: 1) veic inventarizāciju; 2) veic dokumentu apskati un izņemšanu; 3) apskata preces, produkciju un izejvielas revīzijas veikšanai nepieciešamajā apjomā; 4) sniedz saimnieciskās un finansiālās darbības aprakstu revidenta pārskatā, ja to iespējams dot bez revīzijas veikšanas; 5) aptaujā lieciniekus vai piedalās viņu nopratināšanā; 6) izdara revīziju ar procesa virzītāju saskaņotā apjomā; 7) iepazīstina ieinteresētās personas ar revīzijas materiāliem; 8) sniedz revidenta vērtējumu par ieinteresēto personu iebildumiem.

Pēc šī panta var secināt to, ka revidentam ir pilnvaras piedalīties procesā tikai tad, ja viņam ir speciālas zināšanas un noteikta kvalifikācija, kā arī ir iegūts sertifikāts revīziju veikšanā. Revidentam ir plašs uzdevumu loks, ko šī persona bez attiecīgajām iemaņām un pieredzes nevarētu izpildīt.

Iepriekš pieminētajos citu valstu kriminālprocesa kodeksos (Igaunija, Ukraina, Krievija), neparādās jēdziens „revidents”.

Revidents ir persona, kas pilnvarota veikt revīziju, bet revīzija (latīņu revisiō ‘izskatīšana no jauna’) ir darbības un darījumu pareizuma un likumīguma pārbaude, ko iniciē augstāka institūcija, īpaši saimnieciskajā un finanšu jomā; revīziju veic, pārbaudot mantiskā stāvokļa uzskaiti, saimnieciskās darbības rezultātu pierakstus, finanšu pārskatus, kontus u. tml.; revīzijas mērķis — konstatēt pārkāpumus.⁹¹ No šīm definīcijām var secināt, ka revidentam ir liela atbildība un bez attiecīgām zināšanām šādas darbības nemaz nevarētu veikt.

Saeimas kodifikācijas nodaļas 1926. gada izdevumā „Kriminālprocesa likumi” secināms, ka neparādās jēdziens „tulks”, taču parādās vārdu savienojums „ persona, kas prot valodu”, tātad 455. pantā noteikts, ka „nopratinot apsūdzēto, kurš runā izmeklēšanas tiesnesim nesaprotamā valodā, pieaicināma persona, kas prot šo valodu.”⁹² Tātad nepieciešamība pēc tulka ir bijusi arī toreiz. Arī 456. pantā ir norāde uz nepieciešamību pieaicināt tulkus, jo pantā norādīts „izdarot izmeklēšanu par mēmiem un vispār tādām personām, kuras nevar izteikt savas domas vārdiem – apsūdzētie nevar dot izsacījumus rakstiski – tad viņus nopratina ar to personu palīdzību, kuras pieradušas skaidri saprast viņu zīmes.” Iepazīstoties ar tā laika tiesību normām, var secināt, ka

⁹¹ LZA Terminoloģijas komisijas mājas lapa. Pieejama: <http://termini.lza.lv/article.php?id=70> [aplūkots 2017. gada 24. martā]

⁹² Saeimas kodifikācijas nodaļa. „Kriminālprocesa likumi”. Rīga: b.i., 1926.

tulki bija, un šādas personas bija nepieciešamas. Tātad tulkam bija speciālas valodas zināšanas un iemaņas, pieredze – saprast zīmju valodu.

Latvijas PSR Kriminālprocesa kodeksā jau parādās jēdziens „tulks”. 135. pantā norādīts, ka „tulks ir persona, kas prot tulkošanai nepieciešamās valodas un ko izziņas iestāde, izmeklētājs, prokurors vai tiesa aicinājusi šā kodeksa paredzētajos gadījumos. Noteikumi attiecas arī uz personu, kas saprot mēmā un kurlā zīmes un ir aicināta piedalīties procesā”.⁹³ Tātad, līdzīgi kā 1926. gada tiesību normās, tulkus pieaicināja, kad bija nepieciešamas svešvalodu zināšanas vai prasmes tulkot zīmju valodu.

KPK 135. pantā līdzīgi kā Latvijas PSR Kriminālprocesa kodeksā norādīts, ka tulks ir persona, kas prot tulkošanai nepieciešamās valodas, attiecas arī uz personu, kas saprot mēmā un kurlā zīmes.⁹⁴ Attiecīgi var secināt, ka tulks ir persona, kam ir speciālas valodas zināšanas, kuras nav procesa virzītājam.

Šobrīd KPL nav attiecīga panta, kas sniedz jēdziena „tulks” definīciju. Bet KPL 114. pantā 2. daļā „tulks” pieskaitīts pie personām – procesa virzītāja palīgiem. Minētā panta 2. daļa nosaka: „Izmeklēšanas iestāžu, prokuratūras, tiesas un brīvības atņemšanas iestāžu tulki nodrošina personu tiesības lietot valodu, kuru tās prot. Procesā virzītājs var uzdot tulka pienākuma veikšanu citai personai, kura prot attiecīgo valodu.” Tātad arī KPL parādās tulki un personas, kuras prot attiecīgo valodu, kuras palīdz procesa virzītājam saprasties ar personu, kura nesaprot latviešu valodu, tātad tulkam ir speciālas zināšanas svešvalodās.

No pieejamā Igaunijas Kriminālprocesa kodeksa 161. panta var secināt, ka „tulks ir lietpratējs valodu pārzināšanā, kā arī gadījumos, īpašiem mērķiem, kad nepieciešams tulkot zīmju valodu cilvēkiem ar speciālām vajadzībām”.⁹⁵ Attiecīgā tiesību norma norāda to, ka tulks ir lietpratējs, tātad persona ar speciālām zināšanām.

Pieejamajā Ukrainas Kriminālprocesa kodeksā 68. pantā noteikts: „Gadījumos, ja nepieciešams tulkot paskaidrojums, liecības un dokumentus kriminālprocesa gaitā, puses kriminālprocesā, izmeklēšanas tiesnesis vai tiesa tulkošanu uztic piemērotam tulkam.”⁹⁶

⁹³ Latvijas PSR Tieslietu ministrija. Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālprocesa kodekss. Rīga: Avots, 1985, 94. lpp.

⁹⁴ Kriminālprocesa kodekss: LR likums. Pieejams: <https://m.likumi.lv/doc.php?id=90971>, [aplūkots 2017. gada 24. martā]

⁹⁵ Criminal Procedure Code of Estonia (2003, amended 2013) (English version) Pieejams: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>, [aplūkots: 2017. gada 24. martā]

⁹⁶ Criminal Procedure Code of Ukraine (2013, amended 2015) (English version) Pieejams: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>, [aplūkots: 2017. gada 24. martā]

Uzmanība jāpievērš vārdam „piemērots”, jo ne katrs valodas pārzinātājs varēs korekti iztulkot juridiskus tekstus, šādam tulkam ir jāzina juridiskie termini, kas ir specifiski.

No pieejamā Krievijas Kriminālprocesa kodeksa var secināt, ka jēdziens „tulks” parādās, piemēram, 59. pantā noteikts, ka „ tulks ir persona, kura uzaicināta piedalīties kriminālprocesā, kuram ir perfekta valodas prasme un zināšanas, kas ir neatsveramas tulkošanā.”⁹⁷ Ļoti svarīgi, lai tulks lieliski pārvaldītu svešvalodu, būtu ieguvis attiecīgu kvalifikāciju, nebūtu ieinteresēts lietas iznākumā.

Apskatot iepriekš pieminētās tiesību normas, autore secina, ka tulks ir persona, kas pieaicināta kriminālprocesā veikt tulkošanu gadījumos, kad procesa virzītājam trūkst attiecīgās valodas zināšanu, tāpēc jāpiekrīt KPL minētajam, ka tulks ir procesa virzītāja palīgs.

Dr. iur., prof. Ā. Meikališa ir sniegusi lielisku skaidrojumu: „Tulks ir persona, kas prot tulkošanai nepieciešamās valodas un kuru procesa virzītājs ir aicinājis veikt tulkošanu. Tulka piedalīšanās pirmstiesas izmeklēšanā ir tās vispārīgs nosacījums, kas palīdz un nodrošina kriminālprocesa principa – tiesvedības valoda – realizāciju.”⁹⁸ Autore piekrīt šim skaidrojumam, tāpat procesa virzītājam, ja pats nezina konkrēto valodu, ir obligāti jāpieaicina tulks, lai darbotos saskaņā ar kriminālprocesa principiem.

Tulks ir uzskatāms par kompetentu, ja viņš pietiekami pārvalda tulkošanai nepieciešamās valodas, kā arī saprot juridisko jēdzienu nozīmi.⁹⁹ Ikvienam, kurš tulko, kriminālprocesā ir nepieciešamas sevišķas zināšanas un pieredze. Pēc autores domām, ja tulkam nav atbilstošu zināšanu un pieredzes, viņš nevar tulkot situācijās, kuras prasa vismaz orientēties juridiskajā terminoloģijā, piemēram, ja kāds no procesa dalībniekiem nesaprot valsts valodu, ir jāpieaicina tulks – viss tiek iztulkots, bet, ja šis dalībnieks nesaprot juridiska termina nozīmi, tad tulkam ir jāizskaidro šī termina nozīme. Tāpat tulkam ir jāzina ne tikai valoda, bet arī jāorientējas konkrētās situācijas specifikā.

Praktiķi Alūksnes Kriminālpolicijā diezgan regulāri pieaicina tulkus, bet, ņemot vērā, ka tulks citreiz nevar uzreiz ierasties notikuma vietā, tad jautājumu mēģina risināt savādāk, pieņem speciālu lēmumu, ka tulko kāds izmeklēšanas iestādes darbinieks, kurš pārzina konkrēto valodu.

Autore secina, ka efektīvāk būtu pieaicināt tulku, kam ir speciālas zināšanas citu valstu valodās, specializējot tieši juridiskās valodu zināšanas, jo valodas pārzināšana sarunvalodas

⁹⁷ Criminal Procedure Code of the Russian Federation (2001, amended 2012) (English version). Pieejams: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>, [aplūkots 2017. gada 24. martā]

⁹⁸ Meikališa Ā. Pirmstiesas izmeklēšana. Rīga: SIA „Biznesa augstskola Turība”, 2001, 22.lpp.

⁹⁹ Meikališa Ā., Strada K. Kriminālprocesaālo terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: RAKA, 2000, 288.lpp.

līmenī var radīt domstarpības – aizdomās turamais ar teikto domājīs vienu, bet nepieredzējis, nesertificēts tulks, sapratis pavisam ko citu.

Kopsavilkums

Pētījuma rezultātā autore izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. Izpētot literatūras avotus var secināt, ka ar speciālajām zināšanām parasti saprot zināšanas, kuras ir no juridiskajām zināšanām atsevišķi pastāvošas, tās nepiemīt procesa virzītājam, bet saskaņā ar KPL izmeklēšanas darbību veikšanai, tai skaitā – izmeklēšanā nepieciešamības gadījumos pieaicināmas personas, kam piemīt speciālas zināšanas. Tās ir specifiskas zināšanas kādā nozarē – zinātnē, mākslā, tehnikā vai amatniecībā. Juridiskās zināšanas piemīt gan izmeklētājam, gan prokuroram, taču ne vienmēr procesa virzītāji būs kompetenti kādā zinātnes, tehnikas, mākslas vai amatniecības nozarē.
2. KPL kontekstā speciālās zināšanas nebūs tiesību zināšanas. Izpētot KPL saturu par kriminālprocesā iesaistītajām personām, secināms, ka speciālas zināšanas piemīt ekspertam, speciālistam, psihologam un pedagogam, tulkam, revidentam, kā arī medicīnas speciālistam. Ņemot vērā zādzību specifiku, no personām ar speciālām zināšanām kriminālprocesos varētu tikt iesaistīti eksperti, speciālisti, pedagogi vai psihologi, tulki un revidenti.
3. Gan ekspertīžu iestādes ekspertam, gan pieaicinātajam ekspertam ir jābūt kompetentam, jābūt speciālām zināšanām, lai veiktu ekspertīzi. Katrs eksperts praktizē atsevišķā jomā, jo viena persona nevar būt kompetenta visās sfērās. Pateicoties eksperta speciālajām zināšanām, tiek atklāti dažādi fakti, ko izmeklētājam nebūtu izdevies atklāt speciālo zināšanu trūkuma dēļ.
4. Izmeklēšanā ir svarīga pēdu atrašana un to izņemšana, lai efektīvi atklātu zādzības izdarītāju. Tieši tāpēc svarīga ir ekspertu loma zādzību izmeklēšanā, jo tikai eksperts spēj kvalitatīvi atrast, izņemt un izpētīt pēdas notikuma vietā.
5. Par vissvarīgākajām pēdām noziedznieka atmāskošanai jāuzskata viņa atstātās roku pēdas un, it īpaši, pirkstu pēdas. Otrajā vietā aiz pirkstu pēdām ir cilvēka kāju, visbiežāk apavu pēdas. Svarīgas zādzību izmeklēšanā ir arī uzlaušanas rīku pēdas, asiņu pēdas (bioloģiskās pēdas), tāpat arī mati – bioloģiskas pēdas, kuras var atrast noziedzīgā nodarījuma vietā. Ne vienmēr nodarījuma izdarītājs pārvietojas ejot, bet arī braucot, līdz ar to notikuma vietā ir transportlīdzekļu pēdas.
6. Eksperta piedalīšanās zādzību izmeklēšanā, tas ir, pēdu meklēšanā, atrašanā un izņemšanā, ir nepieciešama. Nav iespējams efektīvi un kvalitatīvi veikt izmeklēšanas darbības, jo izmeklētājam nav speciālo zināšanu, kādas piemīt ekspertam.

7. Speciālists ir persona, kam ir speciālas zināšanas. Ar jēdzienu „speciālists” saprot - procesa virzītāja konsultants, tehnisks palīgs, kam ir speciālas zināšanas, pieredze un iemaņas kādā jomā. Literatūrā, neatkarīgi no autora, diezgan saprotami un plaši aprakstīts, kas ir speciālists, galvenais akcents likts uz „speciālajām zināšanām”, tātad, ja nav šādu zināšanu, personu par speciālistu pieaicināt nedrīkst.

8. Ņemot vērā statistikas datus, var secināt, ka lietās par zādzībām nepieciešamas speciālas zināšanas darbā ar nepilngadīgajiem, jo bērni uztver visu savādāk, saasināti, bieži neapzinās savas darbības un pateikto vārdu sekas. Ja nepilngadīgo pratina persona bez šīm speciālajām zināšanām, visticamāk efektīvs mērķis netiks sasniegts. Strādājot ar bērniem, ir jāpiedalās speciālistam – psihologam/ pedagogam, kuram ir pieredze šajā jomā.

9. Revidentam ir pilnvaras piedalīties procesā tikai tad, ja viņam ir speciālas zināšanas un noteikta kvalifikācija, kā arī ir iegūts sertifikāts revīziju veikšanā. Revidentam ir plašs uzdevumu loks, ko šī persona bez attiecīgajām iemaņām un pieredzes nevarētu izpildīt.

10. Tulks ir persona, kas pieaicināta kriminālprocesā veikt tulkošanu gadījumos, kad procesa virzītājam trūkst attiecīgas valodas zināšanu, tāpēc jāpiekrīt KPL minētajam, ka tulks ir procesa virzītāja palīgs. Ikvienam, kurš tulko, kriminālprocesā ir nepieciešamas sevišķas zināšanas un pieredze, ja tulkam nav atbilstošu zināšanu un pieredzes, viņš nevar tulkot situācijās, kuras prasa vismaz orientēties juridiskajā terminoloģijā.

11. KPL 169.pants norāda, ka medicīnas speciālists pats veic izmeklēšanas darbību – aplūkošanu. Taču saskaņā ar KPL 113. pantu speciālists ir persona, kura pēc kriminālprocesu veicošās amatpersonas aicinājuma sniedz tai palīdzību, izmantojot savas speciālās zināšanas, speciālists neveic izmeklēšanas darbības. Nepieciešams grozīt KPL 169. pantu, lai tas atbilstu KPL 113. pantam. Nav īsti korekti medicīnas speciālistu dēvēt par speciālistu, jo tas ir pretrunā ar KPL 113. pantu, tad precīzāk medicīnas speciālistu dēvēt par ekspertu, jo eksperts veic praktiskas darbības.

12. Lai izprastu KPL tiesību normās minēto jēdzienu „speciālās zināšanas”, pierādītu šī institūta svarīgumu un nepieciešamību, svarīgi būtu izdot KPL komentārus, kas skaidrotu tiesību normu saturu.

Izmantotās literatūras un juridisko aktu saraksts

Literatūra

1. Aktuālas tiesību realizācijas problēmas: Latvijas Universitātes 69. konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011, 432 lpp.
2. Azāna B. vispārīgā redakcija. Latvijas PSR Kriminālprocesa kodeksa komentāri. Rīga: Avots, 1986, 625 lpp.
3. Čentoricka M. Pirkstu pēdu atklāšanas un izņemšanas līdzekļi un metodes. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002, 112 lpp.
4. Evardsons A. Kriminālistikas tehniskie līdzekļi. Rīga: SIA „Biznesa Augstskola Turība”, 2007, 370 lpp.
5. Grieznis P. Praktiskā kriminālistika. Rīga: Likuma Vārdā, 2000, 218 lpp.
6. Indulēns I. Kriminālistika. Rīga: Zvaigzne, 1978, 279 lpp.
7. Indulēns I. Kriminālistiskā mācība par pēdām. Rīga: Pētera Stučkas LVU redakcijas un izdevniecības daļa, 1972, 85 lpp.
8. Kriminālistika. Mācību grāmata. Pirmā daļa. Kriminalistiskā tehnika. Autoru grupa prof. A. Kavaliera vadībā. Rīga: LPA izdevums, 1997, 242 lpp.
9. Kriminālistika. Noziegumu izmeklēšanas metodika. Autoru grupa A. Kavaliera vadībā Rīga: LPA izdevums, 2000, 459 lpp.
10. Kriminālistika. Otrā daļa. Kriminālistiskā taktika. Autoru grupa prof. A. Kavaliera vadībā. Rīga: LPA izdevums, 1998, 227 lpp.
11. LZA Terminoloģijas komisijas mājas lapa. Terminu datubāze. Pieejama: <http://termini.lza.lv/article.php?id=70>
12. Meikališa Ā. Pirmstiesas izmeklēšana. Rīga: SIA „Biznesa augstskola Turība”, 2001, 256 lpp.
13. Meikališa Ā., Strada K. Kriminālprocesuālo terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: RaKa, 2000, 395 lpp.
14. Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti 2005 – 2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 832 lpp.
15. Meikališa Ā., Strada - Rozenberga K. Kriminālprocess. Struktūrloģiskās shēmas ar paskaidrojumiem. A (vispārīgā) daļa. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2007, 379 lpp.

16. Terehovičs V., Nīmande E. Kriminālistika. Kursa lekciju konspekts. Rīga: b.i., 2008, 116 lpp.
17. Tēzauris. Vārdnīca. Pieejams: <http://tezaurs.lv/#/sv/speciāls>
18. Valsts policijas Kriminālistikas pārvaldes mājaslapa. Pieejams: <http://www.ekspertize.vp.gov.lv/index.php?sadala=21&ln=lv>
19. Valsts Tiesu ekspertīžu biroja mājaslapa. Ekspertīžu veidi. Pieejams: http://vteb.gov.lv/ekspertizu_veidi
20. Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю. Г., Россинская Е.Р. Криминалистика: Учебник для вузов. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Норма, 2007. 944 с.
21. Белкин Р. С. Криминалистика: Проблемы, тенденции, перспективы. От теории - к практике. Москва: Юридическая литература. 1998. 304 с.
22. Викторов Б.А., Белкин Р.С. Криминалистика. Москва: Юридическая литература. 1976. 552 с.
23. Дулов А.В. Криминалистика. Минск: ИП "Экоперспектива". 1998. 415 с.
24. Издательская группа "Юрист". Эксперт- криминалист. Федеральный научно-практический журнал. No 4, 40 с.
25. Криміналістика ХХІ століття: матеріали міжнар.наук. -практ.конф., 25- 26 листоп. 2010, X.: Право, 832 с.
26. Пантелеев И. Ф., Селиванов Н. А. Криминалистика. Учебник. Москва: Юридическая литература. 1988, 672 с.
27. Яблоков Н.П. Криминалистика. Учебник. Издание второе, переработанное и дополненное. Москва: Юрист, 2000. 718 с.

Normatīvie akti

1. Saeimas kodifikācijas nodaļa. Kriminālprocesa likumi. Rīga: b.i., 1926.
2. Latvijas PSR Tieslietu ministrija. Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālprocesa kodekss. Rīga: Avots, 1985, 475 lpp.
3. Kriminālprocesa kodekss: LR likums. Pieejams: <https://m.likumi.lv/doc.php?id=90971>
4. Krimināllikums: LR likums. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=88966>
5. Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=107820>
6. Tiesu ekspertu likums. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=280576>

7. Criminal Procedure Code of the Russian Federation (2001, amended 2012) (English version). Pieejams: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
8. Criminal Procedure Code of the Republic of Estonia (2003, amended 2013) (English version)
9. Pieejams: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
10. Criminal Procedure Code of Ukraine (2013, amended 2015) (English Version) Pieejams: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

Juridiskās prakses materiāli.

1. Latvijas Republikas Augstākā tiesa. Republikas tiesu prakse izskatot krimināllietas par zādzību, krāpšanu, piesavināšanos nelielā apmērā KL 180.p.) Pieejams: www.at.gov.lv
2. Latvijas Republikas Augstākā tiesa. Tiesu prakses apkopojums. Atsevišķu rajona tiesu prakse sodu politikas veidošanā saistībā ar likuma piemērošanu un interpretāciju pēc Krimināllikuma 175. panta 3. un 4. daļas. Pieejams: www.at.gov.lv

Dokumentārā lapa

Bakalaura darbs „Speciālo zināšanu izmantošana zādzību izmeklēšanā” izstrādāts LU Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: Simona Apetri

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: Dr. iur. Elita Nīmande

Recenzents:

Darbs iesniegts Krimināltiesisko zinātņu katedrā 22.05.2017.

Metodiķe: Iveta Balode

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē 2017.

Prot. Nr. , vērtējums

Komisijas sekretārs: